

זאת היתה שבת

שבת פרשת דברים תשע"ח

שיעורי תורה והתוועדויות חסידיות
מהרב **יצחק גינזבורג** שליט"א

גַּל עֵינַי וְאַבְיָטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ

משהו שאתם

צריכים לקרוא לפני

שיוצאים לנופש

ערך ומעלה
מהו טוב? (2) **03**

תיאורית יסודות המוסר
מהו טוב? (3) **12**

טעם מצוה
ביאור על מצות 'לא תגורו' **27**

דבר יום ביומו
מסרים יומיים לפרשת דברים **31**

פרקי אבות
ביאורים מלוקטים לפרק ג' **35**

מענות ותשובות
תשובות הרב לשאלות **37**

סיפור חסידי
החווה מלובלין **40**

לאיזה עולמות שייכים

סוקרטס אפלטון ואריסטו?

ברכות בחשבון
חידושי רמזים בפרשה **42**

תורת החווה מלובלין
לתשעה באב **45**

הקדמת המערכת

שבת שלום לכל הקוראים, אנחנו מגישים לפניכם עוד חוברת 'ואביטה' מלאה בתוכן, חידושי תורה וחסידות של הרב יצחק גינזבורג שליט"א, לכל בני המשפחה.
מה בחוברת?

לפני מספר שבועות, בגליון פרשת קרח, קראתם את השיעור הנפלא 'מהו טוב - התבוננות בתיאורית הערך', על מבט תורני בשיטות פילוסופיות בתחום האתיקה המודרנית. השבוע מובאים שני שיעורי ההמשך, המשלימים את העיסוק בנושא. הראשון שבהם, שלמעשה משלים את השיעור שכבר פורסם, עוסק בשני מושגי יסוד בתיאורית הערך - ערך ומעלה - ומפגיש אותנו בדרך עם דמותו המיוחדת של רבי אלעזר בן ערך. השני - השיעור השלישי בסדרה - 'תיאורית יסודות המוסר', עוסק ביסודות המוסריים שטבעו הפילוסופים של אומות העולם, כדרכו של הרב, מתוך מבט תורני וחסיד.

בטעם מצוה נעסוק במצוות 'לא תגורו', עם ביאור מקיף בנגלה ובחסידות [חשוב לציין שהגרסה המופיעה כאן היא גרסה מקוצרת. את הגרסה המלאה תוכלו לקבל במייל יחד עם כל ההרחבות והעידכונים. פרטים כאן למטה]. כמובן שתמצאו בחוברת את המסרים היומיים שלנו לפרשת דברים, **דבר יום ביומו**. אנחנו ממשיכים את הסבב השלישי של **פרקי אבות** עם ביאור נפלא במשנה ז פרק ג - על "מפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה" - **שיכין אתכם לחופשת' בין הזמנים**.

מדור **מענות ותשובות** האהוב שוב אָתנו במתכונת הגילה (ולא מצומצמת, כמו בשבועיים האחרונים). וכמובן שגם ה**סיפור החסידי** שלנו יהיה אתכם בשולחן השבת, עם שני סיפורים וביאור על בעל ההילולא של תשעה באב, החוזה מלובלין, שהשנה נוכל גם לומר 'לחיים' בהילולא שלו. כמו תמיד נסיים עם המדור המתמטי שלנו **ברכות בחשבון**, עם עיונים מרתקים בפסוקי התורה. אנחנו שוב מזכירים שהרבה מהשיעורים וההתוועדויות של הרב לא נכנסים לחוברת מאילוצי מקום, ולכן מומלץ מאוד להצטרף לרשימת התפוצה שלנו במייל, שם נשלחים יתר החומרים וכן הודעות חשובות בנוגע למועדי שיעורים ועוד. להצטרפות שלחו מייל בקשה לכתובת itiel@pnimi.org.il.

שבת שלום,
מערכת ואביטה

לקבלת השיעורים במייל ולהצטרפות לצוות המפיצים: itiel@pnimi.org.il
עריכה: אביב מויאל | עיצוב: דעה צ'ץ אביחיל | מערכת: הרב יוסי פלאי, בעז יעקבי ואיתיאל גלעדי

ערך ומעלה

מהו טוב? (2)¹

קיצור מהלך השיעור

בשלת החדשים אייר-סיון-תמוז עסק השיעור החדשי באנגלית בסוגית "מהו טוב?". תוך הארת השקפת התורה על תחומים הנידונים היום בתיאורית הערך. בשיעור קודם נפרס 'פרצוף' שלם של התייחסות לסוגית "מהו טוב?", והשיעור שלפנינו מתמקד בנקודה אחת שעולה בתחום זה - היחס בין ערך (**eulav**) ומעלה (**eutriv**). השיעור האחרון בנושא - המנתח את תאורית היסודות המוסריים - מודפס בהמשך חוברת זו.

פרק א פותח בניתוח מילולי (ומספרי) של מושגים אלה בלשון הקדש - בפירוש המילולי-המודרני מול המקראי-תורני - ובהקבלה של מעלה וערך (בהתאמה) לזוגות זכר-נקבה, אור-כלי, שמים-ארץ וגם "שלם וחצי". מתוך הדברים מתברר היתרון של ערך (אובייקטיבי) ביחס למעלה (סובייקטיבית). סימונו של הפרק קושר בין המושג המודרני ערך לסוגית "ערכין" בתורה ולמשמעותה הפנימית-הנפשית ב'עבודה' - חובת האדם להעריך את עצמו באופן הנכון.

פרק ב עוסק בדמותו של רבי אלעזר בן ערך (מתוך קישור שם אביו למושג ערך) - בקביעתו שהמדה הטובה ביותר היא "לב טוב" (המתקשרת גם לעבודת ספירת העומר) ובדמותו כבעל תשובה, כחדשן עצום ששכח את תלמודו וזכה שיחזור אליו. מתוך הדברים עולה גם הסכנה ביציאה לא-מבוקרת לטבע וסכנת השבירה שיש בדחף להתקדם מ'טוב' ל'יותר טוב' (על מנת להגיע בסופו של דבר ל'הכי טוב').

בפרק האחרון, פרק שו"ת, מורחבות חלק מהנקודות בשיעור - היחס לטוב של הטבע, עבודת ספירת העומר - ובעיקר מודגש ההסתכלות הנכונה על הכוונות של ספירת העומר (ומתוך כך על כוונות בכלל).

א. ערך ומעלה

בשיעור הקודם¹, בו התחלנו לעסוק בתיאורית הערך ובסוגית "מהו טוב?", הזכרנו שני מושגים - ערך (**value**) ומעלה (**virtue**) - והיום נרחיב מעט על ההבדל ביניהם:

ערך ומעלה - "שלם וחצי"

בעברית ערך היא מלה חשובה, ששוה 290

1. נרשם על ידי איתניאל גלעדי. לא מוגה.
כ"א אייר וכו' סיון ע"ח - ירושלים
1 כ"א אייר ש"ז.

- תכף נסביר את משמעות המספר. המלה הדומה לה, שבאנגלית לא מובן לגמרי ההבדל ביניהן, היא **מעלה** - משרש **עלה**, לשון עליה - שעולה 145. אם כן, יש לנו שני עמודי תווך של המוסר, של האתיקה - ערך ומעלה. מה היחס בין 290 ל-145? בדיוק יחס של 2 ל-1 - **ערך** הוא פעמיים **מעלה** (נמצא שבכל **ערך** יש שתי מעלות, כל ערך הוא בעצם "**מעלה מעלה**"). יחס מאד חשוב בתורה, בפרט בתורת הקבלה, במיוחד אצל רבי אברהם אבולעפיא, שמדבר

"אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה"⁵, היא בעלת הערך הכי גבוה בעולם. היא לא רק הכי יקרה לבעלה, אלא היא בכלל מייצגת את הערך (יש אפילו אשה אחת ששמה שוה ערך - **מרים** הנביאה, אחות משה ואהרן). הבעל, לעומת זאת, צריך להיות איש המעלה.

בהקבלה נוספת, מעלה וערך הם גם שמים וארץ, גם כמו נשמה וגוף. שמים הם למעלה, מעלה היא שמימית וערך הוא ארצי. בעברית יש תופעה מאד מעניינת, שאין צורת נקבה למלאך - מלאך הוא רק זכר. אם מוסיפים ה בסיום המלה **מלאך** - הצורה הנקבית - המשמעות היא משהו אחר, **מלאכה** שפירושה עבודה. כשמלאך יורד לארץ 'היא' מתחילה לעבוד קשה - כמו **לט** אבות מלאכה של שבת. שוב, איש צריך להיות שמימי ואשה היא העוגן של האיש, שמוודאת שהוא יהיה מחובר לארץ⁶.

מעלת הערך בעל התכלית המציאותית

כפי שהוסבר, איש ואשה הם מעלה וערך. היה אפשר לחשוב שמעלה היא יותר מערך, אבל זה לא כל כך בטוח, כי הגימטריא מגלה ש-**ערך** כפול בערכו מ-**מעלה**. בעוד מעלה היא מדה טובה בנפש האדם (ב'גברא'), משהו סובייקטיבי, ערך מתבטא במציאות האובייקטיבית ולא רק בטוב אנושי, בחפץ או ענין בעל ערך (ב'חפצא'). יתכן דבר שהוא בעל ערך מוחלט, טוב מהותי עצמי (ואפילו מוניסטי - ערך-על יחיד), ויתכן שהערך המציאותי הוא טוב חיצוני, 'טוב ל...'⁷. אך אפילו בתפיסה של

הרבה על יחס של "שלם וחצי".

בדרך כלל יחסי "שלם וחצי" הם יחסי זכר ונקבה², אך לא תמיד ברור מי הזכר ומי הנקבה - האם הזכר הוא השלם והנקבה היא החצי או להיפך. בהקשר שלנו, אם נרצה לתת כאן יחס של זכר-נקבה, ערך הוא נקבה ומעלה היא הזכר. הכל יחסי, אפשר למצוא את שתי האפשרויות בתוך כל אחד בפני עצמו.

אור וכלי, נשמה וגוף, זכר ונקבה

המושגים המקבילים בקבלה, שקצת יותר קל לצייר, הם אור וכלי³. לכל אור יש כלי - לכל כלי מתאים אור מסוים. לפעמים אור וכלי הם נשמה וגוף. לפי הזהר⁴, יחסי אור וכלי, נשמה וגוף, הם גם יחסי זכר ונקבה - הנשמה נקראת אברהם והגוף נקרא שרה. הזכר והנקבה היהודיים הראשונים בתורה.

מה יותר חשוב, האור או הכלי? אפשר לחשוב שהאור יותר חשוב, אבל לאור בלי כלי אין גילוי קבוע במציאות, הוא שייך לעולם התהו שאין לו קיום - הוא נכנס לרגע למציאות, לא יכול להמשיך להתקיים בה, נשבר ונעלם. בשביל קיום האור צריך כלי. הכלי נקרא תיקון. מבואר בקבלה וחסידות שהשרש הרוחני של הכלים גבוה משרש האורות עצמם. אנחנו רוצים להקביל זאת למושגי האתיקה - מעלה מקבילה לאור וערך מקביל לכלי.

איך אני יודע שאשה קשורה למושג ערך? כל בעל אומר לאשתו לפני הקידוש בליל שבת

2 וראה שכונה ביניהם עמ' צח-צח (ובאורך שם הערה סז).

3 **מעלה-ערך** (435, משולש 29) ועוד **אור-כלי** עולה **שבת**, יהלום 26, שם הוי' ב"ה - שני משולשי 26 - והוא סוד "את שבתתי תשמרו" (שמות לא, יג ובכ"ד), "שתי שבתות" (שבת קיח, ב) "שבת אחת" (ירושלמי תענית פ"א ה"א) - "מעלי שבתא" ו"יומא דשבתא" (ראה זהר ח"א ה, ב; לקו"ת בהר מא, א).

4 זהר ח"א קב, א; שם קכב, ב; שם קכט, א.

5 משלי לא, י.

6 יש כאן ארבעה זוגות מקבילים: **מעלה-ערך**; **אור-כלי**; **שמים-ארץ**; **איש-אשה** = 2000, סוד ה-ב רבתי של "בראשית ברא [בראשית ברא = מעלה-ערך שמים-ארץ] אלהים את השמים ואת הארץ" (הכל נברא בזוגות).

7 מושגים שהתבארו באריכות בשיעורים הקודמים.

שלו בשביל לדעת את ערכו. יש משהו מהותי בערך, המתבסס בפשטות על הגיל והמין. יש משהו של מעלה בתוך הערך - ערך הוא משהו כספי, והוא נמדד כאן גם כמשהו מהותי. אם מישהו אומר "ערכו עלי" עליו להביא את הסכום הכתוב בתורה למקדש.

העובדה שבערך כאן יש ממד מהותי מתבטאת גם בלשון המיוחדת של התורה, המשתמשת בצורה "ערך" (בצורה בלתי-רגילה, כדברי רש"י¹², "וכפל הכפ"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא"). בהקשר שלנו, המלה "ערך" - לשון יחיד - מתאימה לשיטה המוניסטית, לפיה יש רק ערך עליון אחד. מלשון זו ניתן גם ללמוד ש"ערך" הוא הערך המיוחד שלך. כמו שלכל אדם יש מצוה שהיא ה"זהיר טפ"י"¹³ שלו - מצוה מיוחדת, שבאופן שלמעלה מטעם ודעת, כ"גורל", הוא נזהר בה במיוחד והוא "זוהרת" ומאירה את נפשו¹⁴ - כך יש ערך מיוחד שלו, עבורו הוא ערך-על סביבו סובב הכל¹⁵, באופן שלמעלה מטעם ודעת¹⁶.

11 ורמז: ערך עולה יש, סוד היש האמתי עליו נאמר "להנחיל אהבי יש" (משלי ח, כא; ועוד: במספר סידורי ערך עולה חן, במספר קטן עולה אהבה-אחד, ובמילוי המילוי עולה חן פעמים הוי').

12 שם פסוק ג (וברשב"ם שם כתב שהכפל הוא על דרך 'אדמומית' ו'לבנונית'). ויש לרמוז את כפל הכף לשון כפיים - סוד "ותשת עלי כפכה" (תהלים קלט, ה) וסוד "נשא לבבנו [ולוי ער] אל כפים אל אל בשמים" (איכה ג, מא). וראה עוד לקמן הערה טו

13 שבת קי"ח, ב.

14 תניא אגה"ק ז.

15 אכן, הרד"ק כתב בספר השרשים - בערך "ערך" - "והיה ערך הזכר. הכ"ף לנכח הכהן, ואינה נוספת כאשר חשבו רבים, רוצה לומר כערך שששים עליו כן יהיה, ואף על פי שנכנסה עליו ה"א הידיעה במלת 'הערך' שלא כמנהג, הנה כמוהו 'בתוך האהלי'...". לפירושו יש לומר שערך אמתי הוא דווקא מה שנחשב כבעל ערך בעיני הצדיק-הכהן. כלומר, דווקא לצדיק-לכהן יש עינים אובייקטיביות לקבוע מה באמת בעל ערך וכו', בהיותו מופשט מכל נגיעה אישית (מבט סובייקטיבי), ודוק.

16 שרש הגורל, הערך, הוא בדרגת ה-יא, כתר עליון, שהוא "חד ולא בחושבן". והרמז בפסוק הכותרת של פרשת ערכין - "... איש כי יפלא נדר בערך נפשת להוי": "יפלא"

"טוב ל..." - טוב חיצוני בפילוסופיה - יש משהו יותר גבוה בערך מאשר במעלה (אף אם היא טוב מהותי-עצמי, טוב לכשעצמו).

אם מדברים על איש ואשה, "טוב ל..." הוא כמאמר חז"ל⁸ "אין אשה אלא לפי" או "אין אשה אלא לבנים". האם העובדה שהיא טובה למשהו (טוב ל...) ממעיטה אותה מהאישי? לא. במה שנועד לתכלית מסוימת, תכל'ס, יש משהו יותר טוב מאשר בטוב המהותי. יש תכלית לבריאה, ואם תכלית הבריאה היא להרבות את הדמות, שיהיו הרבה ילדים, אז "אין אשה אלא לבנים" זהו ערך שלמעלה ממעלה.

דיני "ערכין" - בין ערך למעלה

עד כאן מבוא כדי להכנס לנושא, שיש עמוד של "ערך" ועמוד של 'מעלה'. בפשטות, השימוש במושג "ערך" כפי שהוא היום - במובן הערכי-מוסרי - הוא מאוחר למדי, ועדיין ההשגחה הפרטית בשימוש המקובל היום מכוונת להתבונן במקור המושג בתורה. כאשר מדברים על המלה ערך, צריך לזכור שיש מסכת שלמה בתלמוד שנקראת מסכת "ערכין". יש פרשיה עם מצוה מיוחדת בתורה - שקראנו לפני כמה שבתות¹⁰ - המלמדת שלכל אדם יש ערך. כשמישהו נודר לתרום ערך של אדם מסוים עליו להביא למקדש את ערכו, הנמדד על פי מינו וגילו.

יש משהו במושג ה"ערך" של התורה שהוא בין ערך למעלה. אם היה מדובר בערך טהור היה צריך לקחת את האדם לשוק של עבדים ולבדוק בכמה הוא נמכר בשוק. אבל לא לוקחים אותו לשוק ומחשבים את ערכו לפי המחיר שניתן לקבל עליו - די בתעודת הלידה

8 כתובות נט, ב.

9 עמק המלך ש"ד פכ"ד (ובריבוי מקומות בכתבי הרמ"ע מפאנו ובשל"ה) עפ"י יבמות סג, ב.

10 ויקרא כז, א-כ (סוף פרשת בחקתי).

על האדם להעריך את עצמו

נקנה את הנקודה הראשונה בסיפור חסידי מפורסם: אחד מגדולי חסידי חב"ד הוא רבי הלל מפאריטש. כשהוא היה צעיר, בטרם התקשר לאדמו"רי חב"ד, הוא היה חסיד טשרנוביל. הוא טעם מהמתיקות של תורת חב"ד ורצה להגיע ולהתקשר לאדמו"ר הזקן, אך בהשגחה הפרטית הוא לא הצליח להגיע אל הרבי. הוא מאד השתדל, אך לא הצליח לראות את הרבי הראשון - הוא רדף אחריו (באותו זמן אדמו"ר הזקן היה בנסיעות), התקרב כמה פעמים אך לא הצליח. בכל פעם הוא נסע לעיר בה שהה אדמו"ר הזקן - אך כאשר הוא הגיע התברר לו שאדמו"ר הזקן כבר עזב.

רבי הלל חשב מה לעשות, והחליט להגיע לתחנה הבאה לפניו, להתחבא מתחת המטה בחדר בו יתגורר הרבי, וכאשר הרבי יכנס - לקפוץ מתחת למטה. הוא היה מאד להוט לראות את הרבי... באותו זמן כאשר למדן גדול הגיע לרבי בפעם ראשונה הוא היה מכין שאלה שהיתה לו בלימוד הגמרא. באותו פרק האברך הצעיר, רבי הלל, היה עסוק במסכת ערכין, אז הוא הכין קושיא מאד עמוקה במסכת ערכין כדי לשאול את אדמו"ר הזקן בפגישה הראשונה שלהם.

כדי להבין ולצייר טוב את הסיפור נקדים שאחד ממנהגי בעל התניא היה לא לדבר רגיל אלא רק לשיר, לומר הכל בניגון, גם דיבור יום-יומי, כמו 'מה שלומך?'; 'בבקשה תכין לי קפה' - הכל היה בניגון, הוא אף פעם לא דבר רגיל. כמו שאמרנו, רבי הלל התחבא תחת המטה במקום אליו התעתד אדמו"ר הזקן להגיע, הוא שמע אותו נכנס לחדר, וכאשר אדמו"ר הזקן

נכנס הוא הלך לאט ואמר בניגון: 'כשלאברך צעיר יש קושיא בערכין, קודם הוא צריך להעריך את עצמו [= למדוד את ערכו-מצבו]. רבי הלל היה מתחת המטה, מוכן לקפוץ ולשאול את השאלה שלו, אבל כשהוא שמע את המלים האלה הוא התעלף. אף אחד בעולם לא ידע שהוא הכין את השאלה העמוקה הזו במסכת ערכין. ברור שאדמו"ר הזקן ידע שהוא התעלף מתחת למטה, זה לא הפריע לו כי הוא ידע את סוד ההשגחה הפרטית שבדבר. עד שרבי הלל התעורר מעלפנו אדמו"ר הזקן כבר עזב את העיר. זהו הנסיון האחרון שהוא עשה לראות את אדמו"ר הזקן, אבל הוא שמע אותו והמלים שהוא שמע פעלו עליו כל חייו - הוא בא והתקשר לחלוטין לאדמו"ר האמצעי, הרבי השני של חב"ד.

לומדים מהסיפור יסוד מאד חשוב בעבודת ה' - שצריך להעריך את עצמך. לא רק ללמוד את מסכת ערכין אלא ליישם אותה קודם כל ביחס לעצמך, להעריך את עצמך.

ב. רבי אלעזר בן ערך

בפעם הקודמת¹⁷ דברנו על אחד מגדולי התנאים - רבי טרפון. אמרנו ששמו, טרפון, בגימטריא משה (שכאשר נולד נאמר עליו "כי טוב הוא"¹⁸, כפי שהזכרנו); שבאופן נדיר שמו מתחיל ב-ט, ר"ת טוב; ושהשרש של שמו, טרף, עולה טוב ברבוע.

היום נדבר על תנא חשוב אחר, דור או חצי דור לפניו - אחד מחמשת תלמידיו הגדולים של רבן יוחנן בן זכאי. רבן יוחנן בן זכאי הוא הדור הראשון של התנאים ותלמידיו הם הדור השני. קראנו אתמול, בשבת, פרק שני בפרקי

121 = 11 ברבוע. "נדר בערך נפשת להוי" = 1452 = 12 פעמים יפלא. נמצא ש"יפלא נדר בערך נפשת להוי" = 1573 = 13 פעמים (כנגד יג תיקוני דיקנא דאריך, סוד הכתר) יפלא, 11 ברבוע.

17 שיעור 'מהו טוב?' (1) פ"ב.

18 שמות ב, ב.

המדה הכוללת את כל המעלות, את כל ה"דרך טובה שידבק בה האדם" בהנהגת חייו, כנ"ל, ולכן היא צריכה להיות שאיפת האדם.

רבי אלעזר בן ערך – מבינות במושג ערך

נשים לב שמי שאומר שהדרך הטובה היא "לב טוב" – יותר מ"עין טובה", "חבר טוב", "שכן טוב" ו"רואה את הנולד", ארבע הדעות האחרות – הוא מי שהוגדר על ידו רבו "כמעין המתגבר". רבן יוחנן בן זכאי אמר "הואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם" – אני רואה שדבריו יותר נכונים מדברי כל חבריו, כי כל התכונות הטובות שהזכרתם נכללות ב"לב טוב".

מה מיוחד בנוגע לשמו? יש עוד תנאים עם אותו שם ראשון – אלעזר. יש הרבה 'אלעזרים' והרבה 'אליעזרים' (שמות קרובים), וכדי להבחין באיזה רבי אלעזר מדובר צריך לציין את שם האב. מה שמיוחד באלעזר המסוים הזה שהוא אלעזר בן ערך, שם אביו הוא עֶרְךָ – אותן אותיות של עֶרְךָ. האם יש עוד מישהו בכל התלמוד ששמו בא מהמלה ערך? לא. זהו שם יחודי לחלוטין – אין כמותו בתורה שבכתב, בתנ"ך, ולא בתורה שבעל פה, במשנה ובגמרא ובמדרש וכו'. שם יחודי לחלוטין, עֶרְךָ. שמשמעותו עֶרְךָ. משמעות השם אלעזר בן ערך – שהוא בנו של ערך, אבל בחסידות דורשים שהמלה בן היא גם מלשון הבנה, ולאור זאת נדרוש שאלעזר בן ערך הוא המבין הגדול בערך. זהו דבר מדהים, אלעזר בן ערך הוא המבין האולטימטיבי – יותר מכל תנא אחר – במושג הערך, והוא אומר שהערך האולטימטיבי, ה"דרך טובה שידבק בה האדם", הוא "לב טוב".

אבות (בפעם השניה) – שם¹⁹ מדובר על רבן יוחנן בן זכאי וחמשת תלמידיו ומצוטט השבח שהוא אמר על כל אחד מהם. האחרון בהם הוא רבי אלעזר בן ערך, עליו הוא אמר שהוא "כמעין המתגבר". אחר כך²⁰ הוא שאל את חמשת תלמידיו "איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם?". כל אחד אמר משהו אחר, והחמישי-האחרון, רבי אלעזר בן ערך, אמר שהדרך הטובה לדבוק בה היא "לב טוב".

תקון הלב בימי ספירת העומר

ידוע²¹ ש"לב טוב" רומז ל-מט ימי ספירת העומר²² (בהם קוראים לראשונה את פרקי אבות). העבודה הרוחנית של הימים האלה, ימי ספירת העומר היא תיקון המדות. לפי הקבלה והחסידות יש שבע מדות בסיסיות של הלב, הרגשות, ומעליהן שלשה כחות של השכל שמכוונים את הרגש. מדות הלב הן: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. כחות השכל הם: חכמה, בינה, דעת.

כל אחת משבע מדות הלב מתכללת עם כל האחרות. המדה הראשונה היא חסד, אהבה, והיא כוללת את כל שבע המדות – חסד שבחסד, גבורה שבחסד וכו'. כך יש את המדות מחסד שבחסד עד מלכות שבמלכות. התכונה הפנימית של המלכות היא שפלות, כפי שאמר דוד המלך (אב-הטיפוס של המלכות) על עצמו "הייתי שפל בעיני"²³. השפלות היא העבודה הפנימית של המלכות – על המלך להיות ענו. המכנה המשותף של כל התיקונים האלה, תיקוני מדות הלב ב-מט הימים, הוא הפיכתנו לאנשים יותר טובים – לבעלי "לב טוב". זו

19 משנה ט.

20 משנה י.

21 בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר יב אות יב. ובכ"ד.

22 בהם נאמרו הדברים (כנ"ל בהערה הפותחת).

23 שמואל ב, ו, כב.

ערך הוא בעל התשובה הגדול מכולם, וכבעל תשובה הוא מבין במושג ערך יותר מכל אחד אחר. אולי הוא לא מבין מעלות יותר מכולם, אבל בערך הוא מבין יותר מכולם.

סיני מול עוקר הרים – החדשן מועד לשכחה

למה רבי אלעזר בן ערך הוא בעל תשובה? בין כל תלמידי רבן יוחנן בן זכאי הוא היה המיוחד, המבריק והמקורי ביותר. הוא נקרא "עוקר הרים" בחידושי התורה שלו. לעומת זאת, התלמיד הראשון – רבי אליעזר בן הורקנוס – נקרא "סיני", הוא היה הכי בקי בכל מסורות הלימודים שנמסרו מדור לדור. "סיני" הוא הר בעצמו, אבל הכח של "עוקר הרים וטוחנן זה בזה" ובונה הרים חדשים הוא כח אינטלקטואלי שונה. בלי ההר המקורי אתה לא יכול לעשות כלום. לכן חז"ל נחלקו²⁸ מי עדיף, "סיני" או "עוקר הרים". המסקנה היא ש"סיני עדיף" – אם אין לך את הידע הבסיסי אתה לא יכול לעקור הרים, לטחון אותם ולחדש בתורה.

מה הסכנה אצל נשמה שהיא לגמרי מחדשת? כמובן, אי אפשר לחדש בלי ללמוד את היסודות, אבל אם אתה בעיקר טיפוס מחדש אתה עלול לשכוח – וזה בדיוק מה שקרה לרבי אלעזר בן ערך, כפי שרואים בסיפור האישי שהוא כנראה הכי מפורסם אודותיו בש"ס²⁹:

נפילתו ותשובתו של רבי אלעזר בן ערך

אחרי הסתלקות רבן יוחנן בן זכאי חמשת התלמידים, שעד כה ישבו לפניו יומם ולילה, היו צריכים להחליט מה לעשות. ארבעת התלמידים הראשונים החליטו להשאר יחד ביבנה, לשם גלו אחרי חורבן הבית השני, אבל

רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי אלעזר בן ערך – צדיק ובעל תשובה

יש הרבה מה לומר על רבי אלעזר בן ערך – ראוי להקדיש לו שיעור²⁴. הראשון בין חמשת התלמידים הוא רבי אליעזר – שנקרא "רבי אליעזר הגדול" ושם אביו הורקנוס – והאחרון הוא רבי אלעזר בן ערך, יש להם שם דומה. המשנה שקראנו בשבת אומרת בתחלה שרבן יוחנן בן זכאי אמר ש"אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס [ראשון התלמידים] בכף שניה, מכריע את כולם". אבל אז בא עוד תנא – לא מהחמשה, אבא שאול – ואומר בשם רבן יוחנן בן זכאי (וזאת אומרת, 'שמעתי בעצמי מרבן יוחנן בן זכאי') ש"אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם, ואלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כולם".

איך אפשר ליישב את שתי המסורות? איך יתכן שהוא אמר אותו דבר על שנים מתלמידיו? מי הגדול ביניהם? מוסבר בחסידות, הרבי מסביר היטב²⁵, שאחד מהם הוא צדיק גמור והשני בעל תשובה. רבי אליעזר בן הורקנוס הוא צדיק (או ליתר דיוק, הוא בעל תשובה – הוא לא קבל חינוך תורני²⁶ – שנעשה צדיק), ובפרספקטיבה הזו הוא הגדול מכולם. אבל בפרספקטיבה של תשובה לה' רבי אלעזר בן ערך מכריע את כולם (הוא צדיק שנפל ועשה תשובה, מצדיק נעשה בעל תשובה), כולל הצדיק הגדול רבי אליעזר בן הורקנוס, כמאמר חז"ל²⁷ ש"במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד". רבי אלעזר בן

24 ראה גם שיעור ג' מנחם-אב ע"ה.

25 לקו"ש ח"י עמ' 82 ואילך (הובא בביאורים לפרקי אבות על המשנה דנן).

26 ראה באורך בפתיחת פרקי דרבי אליעזר.

27 ברכות לד, ב.

28 הוריות יד, א.

29 שבת קמז, ב.

בכו וגם הוא בכה. יש שתי גרסאות³² מה קרה אז - לפי גרסא אחת חבריו בקשו עליו רחמים מן השמים ותלמודו חזר אליו, ולפי גרסא שניה אליהו הנביא בא והחזיר לו את התורה שלמד ונשכחה ממנו.

צמיחת נשמת בעל תשובה - משבר ה'יותר טוב' כדי להגיע ל'הכי טוב'

כדי להבין צריך לזכור סיפור נוסף אודותיו: מכל חמשת תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, בנוסף להיותו החדשן ביותר, רבי אלעזר בן ערך הצטיין גם בלימוד סתרי תורה, בסודות מעשה בראשית ובגילוי סודות מעשה מרכבה³³. עוד בחיי רבו, בנוכחות רבו, כאשר הוא דרש בסתרי תורה כל המלאכים ירדו והקשיבו לו וכל עצי השדה התמלאו אש ואור ואחד המלאכים אמר 'אמת אמת', מה שאתה מלמד הוא אמת. אז רבן יוחנן בן זכאי, רבו, אמר 'אשריך אברהם אבינו שיצא זה מחלצ'ך'. אין סיפור כיוצא בזה בכל התלמוד - לא רק שהוא היה המחדש הכי גדול, אלא שהוא הכי העמיק בסתרי תורה וגלה אותם, ומן השמים הסכימו שדבריו אמת.

על רקע זה בא הסיפור המוזר הזה, שהוא יצא-התמסר לטבע ("nature trip") וההתמסרות לטבע גרמה לו לשכוח את כל התורה. לכן מוסבר בחסידות שהתהליך של שכחת התלמוד והחזרתו הוא חלק מתיקון נשמתו - הוא נשמה מאד כללית, והוא צריך לשכוח הכל ולעשות תשובה (כדמוכח ממה שבכה כו'), כדי להגיע למדרגה אפילו יותר גבוהה ממה שהיה קודם.

בשיעור הקודם³⁴ הוסבר סדר התפתחות

32 יל"ש קהלת רמז תתקעג.

33 חגיגה יד, ב.

34 השיעור שהוזכר בהערה הפותחת, פ"ד בספירת היסוד.

החמישי - רבי אלעזר בן ערך, בעצת אשתו - החליט לעזוב את שאר החכמים וללכת לעיר נופש, שיש בה את האויר הכי טוב, המים הכי טובים והפירות הכי טובים בישראל. הוא קוה שכל חבריו יבואו אחריו. הוא אכן הגיע למקום טוב, לחיים פיזיים הכי טובים האפשריים, כפי שאשתו רצתה, לגור במקום המיוחד הזה.

אמנם, הוא נשאר לבד - חבריו לא באו איתו. היות שלא טוב להיות לבד, צריך ללמוד תורה בחברותא, הוא שאל את אשתו מה לעשות. כתגובה היא שאלה אותו - אוכל ועכברים, מי בא למי? העכברים אל האוכל או האוכל לעכברים? אתה האוכל והם העכברים... עליהם לבוא אליך, לא אתה אליהם. אז הוא נשאר שם, עד שהוא שכח הכל. הוא היה במקום עם המערכת האקולוגית הכי טובה בעולם - האוכל, היין, המים והאויר הכי טובים - והיא גרמה לו לשכוח את התורה.

בזמן מסוים הוא חזר לחבריו ביבנה, שם היתה ישיבה של מאות תלמידים שבאו לשמוע תורה. העלו אותו לקרוא בתורה וכיוון ששכח כל כך, הוא טעה בשלש מלים פשוטות - במקום "החדש הזה לכם"³⁰, בתחלת סיפור יציאת מצרים, הוא קרא בשלש טעויות, "החרט היה לכם"³¹. בנקודה זו כל מי שהיה שם, גם יהודים פשוטים, ראו שהוא לא יודע אפילו לקרוא בתורה, והם ידעו איזה תנא גדול הוא היה לפני כן - אז כולם התחילו לבכות. כולם

30 שמות יב, ב.

31 טעותו התבטאה באותיות ריב, ומבאר בקבלה (לקוטי שושנים מר"ש מאוסטרופולי, בשם הציוני; קהלת יעקב ערך 'ריב') - כפי שהוזכר ואף נתבאר באחרונים על אתר (ראה חדושי רעק"א, חדושי חתם סופר, בניהו בן יהוידע ועוד) - שהוא שם של שכחה. גם כפשוטו - ריב מביא לידי שכחה, בפרט אם הריב הוא בענין רבי. תיקונו הוא על ידי השם כדת, בגימטריא משיח בן דוד, שעולה פעמיים ריב. והוא הגימטריא של "החדש הזה לכם"! והיינו הכה לחדש חידושי אמת בתורה, היעוד האמיתי של רבי אלעזר בן ערך.

את הטוב הזה - בעולם הבא יראו את אותו טוב, שהוא באמת "טוב מאד"³⁷ (חז"ל דרשו: "טוב זה מלאך חיים, 'מאד' זה מלאך המות"³⁸).

"טוב הוי" שלמעלה מהטבע

שאלה: הרב אמר שרבי אלעזר בן ערך, גדול החכמים בזמנו, יצא לטבע. אנחנו יודעים ששם **אלהים** בגימטריא **הטבע**, מה הוא חשב כשהוא יצא לטבע? ודאי יש משהו טוב שהוא רצה, כמו לראות את ה' בטבע.

תשובה: אמרנו שהוא רצה להיות טוב יותר - הוא היה 'טוב' ורצה להיות 'יותר טוב'; הוא קווה שכל חבריו יבואו אחריו. הטבע שה' ברא לכבודו³⁹ הוא במהותו טוב, הוא רצה לגלות את הטוב הזה ולהתעצם עמו. אך באמת הטוב של ה' היינו "טוב הוי"⁴⁰, טוב שהוא למעלה מן הטבע, למעלה משם **אלהים** (בגימטריא **הטבע**).

לא מספיק לכוון - צריך ליישם

שאלה: אני סופר את העומר ומכוון להתכללות הספירות, אבל לא נראה לי שהספירה והכוונה עושות לי את הלב יותר טוב... מה אני צריך לתקן?

תשובה: זו, פחות או יותר, הבעיה של כולנו, כל אחד בדרכו שלו - שאמירת מלים ואפילו חשיבת מחשבות לא פועלת אצלנו שינוי. צריך יותר מדיבורים ומחשבות-כוונות - צריך עבודה רצינית. עבודה מתבטאת בתפלה, לעתים ב"אתכפיא" - שפירושה לעצור את עצמך ממה שאתה רוצה, לזהות את החולשה שלך ולהכריח את עצמך לשנות את ההתנהגות - ובסופו של דבר ל"אתהפכא", להפוך את עצמך.

37 בראשית א, לא.

38 בראשית רבה ט, י.

39 ראה סוף מסכת אבות.

40 ירמיה לא, יא; לג, יא. נחום א, ז. תהלים לד, ט; ק, ה; קלה, ג; קמה, ט. איכה ג, כה.

של טוב-יותר טוב-הכי טוב (כנגד נקודה-ספירה-פרצוף, נקודה-קו-שטח), כאשר השלב האמצעי ("ה'קו") נמצא בסכנת שבירה - מי ש'טוב' ורוצה להיות 'יותר טוב' (שאיפה ראויה לכל אחד) מכניס את עצמו לסכנת שבירה. זו התמצית של נשמת בעל תשובה - הוא יודע שכדי להיות 'הכי טוב' צריך קודם לעבור דרך השלב של 'יותר טוב', ולהיות 'יותר טוב' זה מסוכן. זהו בדיוק התהליך שקרה לרבי **אלעזר בן ערך** (בגימטריא **טוב-יותר טוב**). הוא היה טוב, מאד טוב - יחסית לכל חבריו הוא היה הכי טוב, במדה מסוימת, אבל בשבילו זה היה רק טוב. הוא רצה להיות 'יותר טוב', אבל כדי להיות יותר טוב - השלב השני - הוא עבר משבר, ואז צריך לעשות תשובה. הוא בוכה וכולם בוכים איתו, חבריו מבקשים עליו רחמים ואליהו בא להחזיר לו תלמודו. מה פירוש שאליהו בא? יש כאן משהו משיחי - משיח בשביל³⁵ - ואז הוא נעשה הכי טוב (**הכי טוב** היינו פשוט **יהודי טוב**, א גוטער איד).

ג. שאלות ותשובות

שרש הרע הגלוי - בטוב הנסתר

שאלה: בנושא של ערך ומעלה, איך נתייחס לכל מיני טרגדיות שקורות, שאנשים נלקחים בצורה קשה מהעולם, איך רואים שם את הטוב והרע, קיום ואי-קיום?

תשובה: זו שאלה על מה שה' עושה. דברים טובים שבאים מהטוב הכי נסתר נראים לא-טובים בעולם שלנו, כפי שמוסבר בכמה מקומות בספר התניא³⁶, שהרע הגלוי בא מטוב נסתה, בעולם שלנו אין לנו את הכלים לראות

35 סוד השם הקדוש **כדת**, כנ"ל הערה ל.

36 לקו"א פכ"ו; אגה"ק יא (וראה גם אגה"ת פ"א).

כשאומרים זאת?

תשובה: לא כל אחד יכול לכוון את כל כוונות התפילה והמצוות ע"פ הקבלה, אבל אם בסידור שלך יש את ציור המנורה - בהרבה סידורים אין את הציור הזה - הדבר הפשוט, שנוגע לכל אחד, הוא שיש התפעלות נפשית מהיפי של התורה. כאן יש לי פרק עם 49 מלים, כל אחת מקבילה ליום. יש קשר מדויק של כל מלה ליום שלה בספירה, אבל לא תמיד יכולים להתבונן, אז מתפעלים מהכלל של הענין. יש שבעה פסוקים, והפסוק המרכזי כולל 49 אותיות.

זו אחת התופעות היפות, שקשורה לנושא אותו הסברנו בתפארת⁴² - הדעה לפיה הטוב העצמי היחיד (המוניסטי) הוא לא עונג ולא דעת אלא יפי. איך רואים זאת בתורה? טוב הוא אחת המלים הנרדפות של יפי. "וירא אלהים את האור כי טוב"⁴³ - מה פירוש? הוא ראה שהאור טוב, הוא יפה. אם כן, תכלית ספירת העומה להגיע ל-**לב טוב**, היינו לב יפה - שאדם הוא עם אופי יפה. אם הוא בחור יפה - הוא טוב, בחור טוב (או בחורה טובה). הרעיון הזה, שיפי הוא טוב, מתבטא בכונה של פרק סז בתהלים.

בכל אופן, נדרשת עבודה. אל תחשוב שמספיק לומר מלים ולחשוב מחשבות כדי להשתנות. יש מקובלים שמכוונים כוונות הארז"ל - מתפללים בסידור שיש בו עמודים על עמודים של שמות ה' שצריך לכוון, לחשוב תוך כדי אמירת התפלה - ובחב"ד צחקו על דרך זו⁴⁴. זו פארסה, לחשוב שאתה מסתכל על אותיות ובכך אתה עושה משהו. אתה רק מרמה את עצמך, כי אתה לא עושה שום דבר.

יש בענין סיפור מפורסם על המגיד ממעזריטש: לפני שהוא התפרסם היה לו חבר והם למדו יחד קבלה. החבר היה מקובל גדול, ידע קבלה טוב וכיוון בתפלתו את כל כוונות הארז"ל. הוא בא כחבר ילדות של המגיד לשאול אותו שאלה - 'אני מכוון את כל כוונות הארז"ל ולא לוקח לי כל כך הרבה זמן כמוך, מה לוקח כל כך הרבה זמן בתפלה?'. הוא אמר לו משל, שמשמעותו היתה - אתה רק חושב את המלים, בלי לפעול באמת. הדימוי היה שבשביל לעשות עסקים צריך ללכת לשוק, ואם יש אדם שרק יושב בבית ומדמיין שכעת הוא עושה עסקים - זו פארסה - כעת אני הולך לליפיציג וכו', והכל לוקח רק חצי שעה, כל המסע, זה ההבדל בינינו - אתה רק חושב על הענין, אני הולך לשם... גם המגיד הולך לשם (רק) במחשבתו - אבל הוא באמת הולך לשם! יש הבדל גדול בין שני הדברים.

כוונה כללית לספירת העומר - היפי שבתורה

שאלה: הרב דיבר על ספירת העומר - **מט** ימים כדי להגיע ל-**לב טוב**. בסידור, כאשר סופרים את העומה, יש כל יום הקבלה לאות משם **מב** ("אנא בכח") ולמלה מתהלים סז, פרק שמצויר כמנורה. על מה צריכים לחשוב

42 בשיעור "מהו טוב?" (1) פ"ג.

43 בראשית א, ד.

41 ראה הקדמת אמרי בינה.

תיאורית יסודות המוסר

מהו טוב? (3)

קיצור מהלך השיעור:

כחלק מהמגמה להאיר את אור ה' בעולם כולו, יש לגלות דעת-תורה גם ביחס לתיאוריות הקיימות היום במדע ובתרבות הכלליים. מחד, יש להדגיש את ההבדלה בין תורת אמת לשאר החכמות. מאידך, יש מקום לברר את נקודות האמת בכל החכמות - בבחינת "חכמה בגוים תאמין" - ולחשוף את המבנים הקבליים-הפנימיים המסתתרים מאחורי נקודות האמת הללו וכך לסדר את הדברים בסדר אמתי. כפי שהוסבר בשיעורים הקודמים בענין "מהו טוב?", הדברים נכונים כפליים בנושאי אתיקה ומוסר שיכולים להוות בסיס משותף למתקונות שבאומות. הארת נושאים אלה באור התורה היא צעד חשוב בדרך ל"מהפכה הרביעית" - גילוי אור התורה לכל בני העולם.

בתחומים חשובים אלה עוסק השיעור - הפרק הראשון הוא מבוא להבדל בין התורה לחכמות האומות, ושני הפרקים הבאים מדגימים הקבלה פנימית שיכולה להסביר תיאוריות מוסר של האומות. וביתר פירוט:

פרק א פותח במסורת מאדמו"ר הזקן אודות ההבדל בין סוקרטס לאברהם אבינו, ומתוך כך מרחיב אודות ההבדלה בין העבודה "לשמה" היהודית לחיפוש התענוג הרוחני-האישי שמאפיין גם את החלק העליון-המבורר של פילוסופיות ושיטות רוחניות של אומות העולם. בפרק נעשה דירוג של ארבע רמות דעת - מדע, ידע רוחני, ודעת אלקים המתחלקת ל"דעת תחתון" ו"דעת עליון" - כנגד ארבעת העולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה (כולל הקבלה מענינת של שלשת אבות הפילוסופיה היוונית - סוקרטס, אפלטון ואריסטו - לעולמות בריאה-יצירה-עשיה).

פרק ב מתייחס בתחלתו לתופעות ה'מיחזור' הקיימות בתחום מדעי הרוח, ובהמשכו מתייחס לארבע התכונות שהגדיר אפלטון כמעלות הנדרשות לאדם ולחברה ומקביל אותן לספירות - אומץ (גבורה), משפט צדק (תפארת), חכמה מעשית (נצח הוה) ומתינות (יסוד). פרק ג פורס את הנושא העיקרי של השיעור - התייחסות לתיאורית יסודות המוסר, אחת התיאוריות העדכניות הנוגעת למגוון תחומים במדעי החברה (פסיכולוגיה, אנתרופולוגיה, פוליטיקה, מנהל עסקים ועוד). כאן יש הקבלה של ששה זוגות מושגים מנוגדים לשש מדות הלב - אכפתיות לעומת פוגענות (חסד), טהרה לעומת ביזוי (גבורה), הגינות לעומת רמאות (תפארת), חירות לעומת שעבוד (נצח), סמכות לעומת חתרנות (הוד), נאמנות לעומת בגדנות (יסוד). סיום הפרק מסביר מהצד הפנימי את השאלה בה עסוקים החוקרים - האם יסודות האלה מוניסטיים או פלורליסטיים - ומסביר כי ביחס למחלוקת הפילוסופית האם יסודות המוסר מקורם בשכל או ברגש נוקטת התורה בגישה שלמה של תיקון מדות הלב על ידי המשכת מוחין והגעה לאיזון בין שכל ורגש.

”לשמה” יהודי לעומת חיפוש תענוג עליון גויי

הנקודה האחרונה מוסברת על ידי הרמב”ם בהלכות תשובה⁴, כאשר הוא מדבר על מדרגות שונות של עבודת ה'. הוא מסביר שגם מי שחטא יכול לחזור בתשובה ולהגיע למקום של הצדיקים ואפילו למעלה ממנו. שם הוא מסביר את המושג ”לשמה” - עבודת ה' לא עבור שום דבר. הוא אומר משהו עמוק - ”לשמה” נשמע כמו דבר פשוט, אבל הוא אומר דבר עמוק, קשה להבנה, שרק בודדים הגיעו לעבודת ה' ”לשמה”, ”עושה האמת מפני שהוא אמת”, בלי שום תשומת לב לתוצאות של הענין, שכר או עונש. זו הדרך בה הרמב”ם מסביר מה פירוש ”לשמה” - בלי שום תשומת לב לשכר, אלא רק עשית האמת מפני שהיא אמת. הדוגמה שהוא מביא לאדם שהגיע לעבודה ”לשמה” היא אברהם אבינו.

נחזור לענין של סוקרטס, כי התבוננות במה שקרה אצלו תעזור לנו בנושא העיקרי לו נקדיש את השיעור - השוואה בין מערכת ערכים חילונית למושגי הקבלה: בשיעור הקודם הסברנו שיש תיאורית-ערך לפיה הערך העליון-המוחלט הוא עקרון הענג, ויש מי שמוסיף לעקרון התענוג את עקרון הדעת⁵. זו הגישה של סוקרטס עצמו, בעיניו הענג האולטימטיבי הוא הדעת, ואם מדובר בדעת ה' זהו ענג רוחני. מה אומר לו המשפיע החסידי? אתה טפש,

א. ארבע מדרגות של דעת-תענוג

אחר הצהריים טובים לכולם, ובקר טוב באמריקה. בפעמיים הקודמות² דברנו על תיאורית הערך באתיקה ומוסר. היום נמשיך באותו נושא - ניתן דוגמה מאד חשובה של תיאורית ערך מודרנית, ונראה איך אפשר להקביל אותה למבנה יסוד של הקבלה.

להבדיל בין אברהם אבינו לסוקרטס

אבל, עוד לפני כן, נתחיל עם ווארט חסידי שאחד מגדולי המשפיעים החסידיים, רבי שלמה-חיים קסלמן, נהג לומר בהתוועדויות שלו - משהו שכנראה קבל במסורת מדורות קודמים³ - על הקשר בין אברהם אבינו לסוקרטס: אחרי שסוקרטס מסר את נפשו על האמונה שלו בה, כפי שהוא הבין את ה', הוא עלה לשמים ועמד בפני בית דין העליון. הוא טען שהוא זכאי לשבת בגן עדן ליד אברהם אבינו או למעלה ממנו. למה? סוקרטס טען 'אני מסרתי את נפשי בפועל על האמונה בה' - בעוד אברהם אבינו היה נכון למסור את נפשו אבל ה' עשה לו נס והציל אותו, אני מתתי בפועל! אמרו לו שהטענה שלו אוילית - אתה, סוקרטס, בסך הכל החלפת תאוה אחת בתאוה אחרת (תאוה לתענוג גשמי בתאוה לתענוג רוחני), ואילו אברהם אבינו מסר את נפשו כדי להפיץ את האמונה בה' בעולם כולו, בלי שום מניע אחר, שום רצון לקבל תענוג גשמי או רוחני, בעולם הזה או בעולם הבא!

4 פ”ו ה”ב, וזה לשונו:

העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב”ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצוננו בה הקב”ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה.

5 שיעור ”מהו טוב? (1)”, פ”א במדרגת התענוג.

2 שיעורי כ”א אייר וכ’ סיון ש”ז. השיעורים פורסמו תחת הכותרת ”מהו טוב? (1)” בעלון ”אביטה” קרח” ו”מהו טוב? (2) בחוברת זו.

3 מובא כ”ד בשם אדמו”ר הזקן - ראה רשימות דברים (חיסריק, תשס”ט) מדור אדה”ז אות עד (מהרש”ג אסתרמן).

סוד הפרדס, "אל תאמרו מים מים"⁸). בסדר שלעתיד הכל יתחבר, זהו עתיד טוב, אבל בינתיים יש מדרגות שונות של ענג.

מדע וידע רוחני

נדבר על דעת: הערכים הבסיסיים עליהם דברו הפילוסופים הם ענג ודעת. כמה מדרגות שונות של דעת אפשר לזהות מיד? נדבר על מדרגות שונות של דעת - כל אדם מחפש מדרגה מסוימת של דעת, מבקש דעת. אנחנו רוצים לזהות ארבע מדרגות של דעת, כדי להקביל אותן לארבעת העולמות בקבלה: יש דעת פיזית, דעת טבעית. המדרגה הכי מופשטת של דעת טבעית היא מתמטיקה, ויש גם דעת של פיזיקה וכו'. ודאי שאדם יכול להקדיש את כל חייו - ויותר מאורך חיים אחד - כדי ללמוד, להבין ולשלב את כל תחומי הדעת הטבעית, והוא יקבל מכך תענוג גדול. לדעת זו קוראים מדע, לשון דעת.

מעל הדעת הטבעית, המדע, יש דעת רוחנית שנקראת דעת של כחות שמימיים, דעת של המלאכים, דעת של יצורים רוחניים. החוקרים הקדמונים לא ידעו הרבה מהדברים הפיזיים כפי שאנחנו יודעים, אבל הם ידעו 'קסמים' - דברים ששייכים לעל-טבעי - והיתה להם יכולת לייצר מניפולציות ושינויים בעולם הפיזי ממקום גבוה יותר. זו דרגה אחת מעל הדעת הטבעית.

הדעת כוללת גם את הדעת לכשעצמה, דעת לשם דעת - עם מרכיב הענג שיש בה - או דעת שמטרתה פעולה ויישום במציאות. כמו שבדעת הטבעית, ככלל, הפיזיקאים רוצים גם ליישם את הידע שלהם, כך גם בדעת ה'מלאכית', בעלי הידע רוצים לפעול איתו 'קסמים' במציאות. לדעת זו נקרא ידע רוחני.

אתה רק מחליף תאוה אחת בתאוה אחרת. יש תאוה לענג של העולם הזה, ואתה השגת שהענג של העולם הבא - הענג הרוחני, הענג האלקי, איך שלא נקרא לו, ענג קדוש - גדול באין ערוך מהענג של העולם הזה, וכדאי למסור את הנפש, למות בפועל, בשביל להשיג תאוה זו, הענג של ידיעת ה'.

סוקרטס הוא אבי התרבות המערבית. אפשר לכלול בענין גם את תרבויות ודתות המזרח, שהמגמה בהן היא להשיג נירוונה - להגיע להתאיינות, או איך שלא נגדיר, אבל הכל בשביל תענוג, גם אם תענוג רוחני. לפי הסיפור הזה, בשמים אומרים לאדם כזה - אתה טפש, אתה חושב שאתה כמו אברהם אבינו, כמו היהדות, כאשר בסך הכל החלפת תאוה אחת בתאוה אחרת.

"בין מים למים" – מדרגות של תענוג

כשה' ברא את העולם, אחד הדברים הראשונים שמתוארים בתורה הוא ההבדלה בין המים העליונים למים התחתונים⁶. המים העליונים הם ענג עליון, ענג רוחני, והמים התחתונים הם ענג גשמי⁷. בהתחלה, לפני ההבדלה, המים היו אחד - כל התענוג היה באותה קטגוריה, ישות אחת - אבל חלק מתהליך הבריאה הוא הבדלה בין השנים.

בעתיד, כאשר העולם הזה ידכך בתכלית, ברקיע - שמבדיל בין מים למים - יהיו גם חלונות שיאפשרו זרימה, הלוך ושוב, בין המים העליונים והמים התחתונים, בין הענג הרוחני לענג הגשמי (ועד שכללות ענין הרקיע יהיה לחבר בין מים למים, לגלות שהכל אחד, היינו

6 בראשית א, ז.

7 לקו"ת ואתחנן יא, ב (ובריבי מקומות בדא"ח).

ה"לא" האיכותית האמתית. יש מדרגות שונות ב"לא", וכאן הכוונה להרגשה איכותית של אין מוחלט ביחס למציאות ה'; כלומר שכל הבריאה כולה (הכוללת מציאות גשמית ומציאות רוחנית, עולמות תחתונים ועולמות עליונים) היא בעצם משהו אחר לגמרי מה'; כל כך אחר שאי אפשר לשום שכל נברא לתפוס את מהות 'אחר' זה - "לית מחשבה תפיסא בך כלל"¹³ - רק להרגיש שאיכותית כל הבריאה כולה היא אין ממש ביחס לה' (בכללות, שתי מדרגות בטול הכל לה'; בכמות ובאיכות, רמוזות בשתי אותיות המלה "לא", ה-ל על שם שאיפת הגבול לבלי-גבול וה-א על שם "אין עוד מלבדו"¹⁴, וכהסבר הרמב"ם¹⁵ שאין עוד מציאות אמתית בלעדו, ואיכותית אין ערך כלל בין 'מציאות-תלויה'; הכל תלוי בבורא יתברך, ל'מציאות בלתי תלויה', הבורא עצמו).

ושבו, אין הכוונה שהעולם לא קיים - העולם קיים. למה אני מדגיש זאת? כדי לומר שזו לא פילוסופיה של המזרח, לפיה אנו חיים באשליה - זו לא אשליה, אבל הדעת העליונה תופסת שכאשר מתקשרים למציאות האמתית אזי המציאות של העולם נחשבת כאין, "כלא חשיב" ממש.

עולמות ב"ע

אם כן, זיהינו ארבע דרגות שונות של דעת, אותן נקביל לארבעת העולמות:

העולם התחתון הוא עולם העשיה, לו שייכת הדעת הטבעית, הדעת של המדע, החל ממתמטיקה. המתמטיקה טובה בכל העולמות, אבל היא מלכת המדעים - היום המדע (הגבוה-המתוחכם) לא מדבר בשום שפה

דעת אלקים - דעת תחתון ודעת עליון

מה המדרגה שמעל הידע הרוחני? התורה מדברת על דעת אלקית, שגם מתחלקת לשתיים - "דעת עליון" ו"דעת תחתון". הפסוק אומר "אל דעות הוי"⁹, בלשון רבים - שתי מדרגות של דעת. בלשון הקבלה והחסידות¹⁰ הן "דעת עליון" ו"דעת תחתון" של ה'.

מהי "דעת תחתון"? דעת שיש בריאה, אבל היא כלולה במה שמעל הבריאה - רואים את המציאות, אבל אני עצמי וכל מה שסביבי כל הזמן מתהווה יש מאין. אני מבין שיש מישהו מאחורי הבריאה, אך איני יכול לתפוס אותו ולכן אני מתייחס אליו כ'אין' - משהו שבורא את המציאות יש מאין בכל רגע. זו דעת אלקית תחתונה - מדרגה שגם אינו-יהודי יכול להשיג.

מהי "דעת עליון"? בדיוק ההיפך. זו הדעת בה ה' מביט על המציאות, ובה נתפס שדווקא למעלה יש משהו, הוא ההויה האמתית, המציאות האמתית - המציאות האמתית היחידה היא ה' - וכל השאר, המציאות שאני רואה סביבי, "כלא חשיב"¹¹, נחשב כאין. חשוב להדגיש, אין הכוונה שהמציאות לא קיימת - אנחנו מאמינים שהשלחן הזה קיים, אני ואתה קיימים - אבל בהתייחסות למציאות האמתית, מציאות ה', הכל אין. ה'אין' הזה הוא גם בכמות וגם באיכות.

כמותית, היחס הוא לא רק כמו 1 ביחס למליון, אלא כמו מליון (או יותר, עד אין סוף ולא עד בכלל) ביחס לאין סוף - שאין לו ערך כלל¹² - אבל זו עדיין כמות, זו לא הרגשת

9 שמואל-א,ב,ג.

10 ראה זח"ג רצב, ב. ע"ח שכ"ה דרוש ב (מ"ק) ובכ"ד. תו"א טו, א (ובכ"ד).

11 זרה ח"א יא, ב

12 תניא פמ"ח (וראה גם פמ"ג).

13 תקו"ז ז, א.

14 דברים ד, לה.

15 הלכות יסודי התורה פ"א ה"ד.

לעולמות בריאה-יצירה-עשייה¹⁸: סוקרטס בעולם הבריאה, הוא דבר על יש מאין; אפלטון עסק בצורות מופשטות (אידיאות), השייכות לעולם היצירה; ואריסטו התחיל את מה שנקרא היום מדע, חכמה ודעת שקשורות לעולם העשייה. זהו דבר חשוב ביחס לשלשת דורות אלו ('סדר' זה, בלשון החסידות), שלש התפיסות של הפילוסופיה היונית הקלאסית.

אבל כל שלש דורות הדעת האלה אינן שלמות - אם אתה שואף לדעת אותן רק לשם התאווה, לשם התענוג שבהשגתן, אתה 'טפשי', כי התכלית היא לא להגיע למודעות של בריאה, אלא למה שמעבר לבריאה.

מעלת ישראל - מדרגת האצילות

היכולת להגיע למה שמעבר לבריאה היא הכח של נשמות ישראל, שיש בהן ניצוץ ו"חלק אלוה ממעל ממש"¹⁹. מעל הבריאה אין שום מודעות עצמית, וכשאין מודעות עצמית אין גם שום תאוה להשגת תענוג אישי - לא תענוג גשמי מהמים התחתונים ולא תענוג רוחני מהמים העליונים. כל רדיפת ענג באה ממודעות עצמית - אני רוצה להשיג מדרגה מסוימת של תענוג. היחוד שלנו, שהוא תכליתו של היהודי, הוא להגיע למדרגה עליה מדבר הרמב"ם - "לעשות האמת מפני שהיא אמת" (הרמב"ם אומר שקשה אפילו להסביר בדיוק מה הכוונה). זו מדרגת עולם האצילות, בו אין מודעות עצמית כלל. ברגע שמדברים על אצילות, מובן מדוע סוקרטס - שהחליף תאוה בתאוה, עונג בעונג - טפס כאשר הוא חושב שהוא כמו אברהם אבינו. מה ביחס לעולם האצילות עצמו, האם

זולת מתמטיקה. יש איזה הפסק בין הדעת הזו לדעות שמעליה. על עולם העשייה כתוב "אף עשיתי"¹⁶ - יש הפסק ("אף") בין עולם העשייה לעולמות שמעליו. "אף" בעברית מובנו גם כעס - זו דרך טובה להבין למה מדענים כועסים על אנשים שחושבים שיש מדרגות של דעת מעל המדע המתוחכם שלו... כי הדעת שלהם עוברת דרך מחיצה של "אף", של כעס.

עולם היצירה, העולם שמעל עולם העשייה, הוא, כפי שמוסבר בקבלה, עולם המלאכים. המציאות והקיום של המלאכים הם בעולם היצירה. יצירה היא שינוי מיש ליש - הכח לשנות צורה של המציאות. זו הדעת של שינוי מצורה לצורה, כח מלאכי, שאנשים מנסים להשיג אותו, כמו חכמת האלכימיה, לקחת נחשת ולהפוך אותו לזהב¹⁷. זו דעת רוחנית, ולכן קוסמים ומכשפים מנסים להשתמש בדעת הזו כדי לשנות צורות. הכל משתקף בעולם הזה, אבל הכח לשנות מצורה אחת לצורה אחרת בא מעולם היצירה, עולם הצורות (והיצרים). ביחס לעולמות העליונים יותר, זו דרגה נמוכה של דעת.

הדעת של עולם הבריאה היא, כמו שאמרנו קודם, דעת מושג הבריאה עצמו - החוויה שהכל נברא יש מאין. בריאה היא לא 'יש מיש', צורה מצורה שקודמת לה, אלא 'יש מאין'. הדעת הזו, של יש מאין, עדיין שייכת לשלשת העולמות התחתונים, העולמות שעדיין יש בהם מודעות עצמית. לשבחם של הפילוסופים הגדולים, הפילוסופיים האמתיים - כמו סוקרטס - נאמר שהם הגיעו לעולם הבריאה או קרוב אליו. שלשת דורות הפילוסופיה היונית - סוקרטס, אפלטון ואריסטו - מקבילים בקבלה

16 ישעיה מג, ז.

17 אולי על ידי תוספת בדיל, מתאים גם למדע, לפי המספרים האטומיים שלהם: נחשת-29, בדיל-50, זהב-79, ודוק.

18 ראה גם בספר על ישראל גאוותו 'פכים חביבים' טו.

19 תניא פ"ב.

סיכום ההקדמה

זו הקדמה חשובה, כדי להבין שכאשר לוקחים מערכת כללית ומשווים אותה למושגי התורה, צריך להיות ברור שגם אם משתמשים באותם מושגים - הכוונה אינה זהה. כמו שראינו כאן, לא כל המדרגות של הענג ושל הדעת זהות. אפשר לטעות ולחשוב שכל מדרגות התענוג זהות וכל מדרגות הדעת זהות - והן לא. שוב, תכלית הקדמה זו היתה להבין שכאשר משווים בין הקבלה לעולם הכללי צריך להבחין בין הדרגות השונות.

קל לזהות כאן, לפי הקבלה והחסידות, שיש דרגות שונות של דעת ושל תענוג. ולסיכום²²:

אצילות	דעת עליון
בריאה	דעת תחתון
יצירה	ידע רוחני
עשיה	מדע

ב. ארבע המעלות האפלטוניות

תופעת המחזור במדעים ההומניים

הדוגמה שנדבר עליה היום מעט נקראת 'תיאורית יסודות המוסר' (**Moral Foundations Theory**) - אפשר לקרוא עליה ברשת. זו תיאוריה שיצרו אנתרופולוגים וסוציולוגים שונים, שהמפורסם שבהם נקרא

22 נסכם עם רמו: מדע, ידע רוחני, דעת תחתון, דעת עליון = 2450, הרבוע הכפול של 35 שהוא צורת היהלם של 49. הר"ת = 728 = 4 פעמים יעקב (4 פעמים הוי"). יש כאן 4 מדרגות ו-7 מלים (להן 7 ר"ת). 728 היא כפולת 4 וגם 7, לכל חלוקה יש ערך ממוצע. האוס"ת = 1722, היהלם של 41 (פעמיים בית המקדש, כנגד בית המקדש הראשון ובית המקדש השני).

ליהודי יש ענג - לא תענוג עולם הבא, אלא משהו מעליו - בעולם האצילות? יש הרבה סיפורי צדיקים, מהבעל שם טוב והלאה, שהיו מוכנים לוותר על כל העולם הבא שלהם כדי לעשות טובה ליהודי. מפורסם משפט של אדמו"ר הזקן, בעל התניא - ממשיך הבעל שם טוב, מייסד דרך חב"ד - אותו היה אומר באופן ספונטאני כאשר היה בדבקות: 'איני רוצה דבה, איני רוצה את הגן עדן שלך, איני רוצה את העולם הבא שלך - אני רוצה רק אותך עצמך'. מה הכוונה? בצורה פשוטה, איננו מחפשים שום תענוג - איננו רוצים תענוג גשמי או רוחני, כי אנחנו רוצים להגיע למדרגה אותה מגדיר הרמב"ם 'עשית האמת מפני שהיא אמת'. צריך להבין שעשית האמת מפני שהיא אמת היינו מה שאדמו"ר הזקן דבר עליו.

אדמו"ר הזקן אמר שאינו רוצה מאומה, הוא לא רוצה מה שכולם רוצים - לא תענוג של עולם הזה, פשוט, ואפילו לא תענוג של גן עדן או של עולם הבא. אבל מה הוא כן רוצה? אותך עצמך. האם גם זהו תענוג? דבקות בעצמות ה' היא משהו אחר. אפילו אם יש בה תענוג, הוא באיכות אחרת - זו האמת עצמה. לומר שאיני רוצה מאומה חוץ ממך עצמך היינו לעשות האמת מפני שהיא אמת. הנביא אומר "הוי' אלהים אמת"²⁰. אם בסופו של דבר נקרא גם למדרגה הזו ענג אלקי, ענג יהודי, זהו הענג של עולם האצילות - המקום בו אין מודעות עצמית, אין לי שום חויה של תענוג. להדבק רק בה' עצמו זו לא חויה, לא 'טריפ', אלא משהו אחר (להידבק ולהפוך ל"מחויב המציאות"²¹, איכות אחרת לגמרי ביחס לבריאה כולה שהנה "אפשרי המציאות", וכפי שהוסבר לעיל בענין "כלא חשיב").

20 ירמיהו, י.

21 ראה גם לקו"מ תניא נב.

מהן ארבע המעלות הראשיות? מאד חשוב לומר, המעלות האלה נקראות על שם אפלטון, הוא הגדיר אותן, אבל לא הוא המציא אותן, גם הוא מחזר אותן... בין היתר, הן מופיעות בספרים החיצוניים. הספרים האלה לא נכללו בתנ"ך (אצל חלק מהגוים הם כן כלולים במה שהם קוראים 'הברית הישנה', עפ"ל), אבל יש לדעת שציטוטים מהם מופיעים בגמרא. בספרים האלה - בספר 'חכמת שלמה' ובספר 'החשמונאים' - מופיעות ארבע המעלות האפלטוניות, שחוזרות בכל תרבויות המערב. מהן המעלות? בנסיון לא-הכי-מוצלח לתרגם לעברית (היות שזו חכמה חיצונית כדאי להכיר את המונחים בלועזית, האנגלית המבוססת על המקורות ביונית ולטינית וקרובה אליהן): צדק (justice), אומץ (courage), מתינות (temperance), חכמה (prudence).

צדק, אומץ, מתינות וחכמה

צריך להסביר מה כוונת ארבע המלים האלה: צדק אנחנו מבינים, פחות או יותר. אומץ אנחנו גם מבינים, אבל אומץ משמעותו כאן בעיקר לעמוד מול סיטואציה מפחידה. לא רק אומץ שמתבטא במלחמה - אם אדם עומד מול דבר שמפחיד אותו ומתגבר בפנפ ז' מדת האומץ. מוסבר בקבלה וחסידות שגבורה ויראה באות יחד, אבל כאן אומץ הוא התגברות על הפחד. האומץ הזה נדרש גם בצבא - צריך אומץ כדי להלחם, אבל החיים כולם מלאים נסיונות ומאבקים ולשם כך נדרש אומץ. זו המעלה השניה, שגם אותה אנחנו מבינים פחות או יותר.

מעלה מספר שלש היא מתינות (או איפוק), ובלשון הזהר (המובא הרבה בחסידות, החל מספר התניא) היינו "מח שליט על הלב". כל אחת מהתכונות כאן היא מעלה שלפי אפלטון כל אחד צריך להשתדל להגיע אליהן.

יהונתן הייזט, פרופסור יהודי שמלמד בסטרן. הרעיון הוא להבין מהם היסודות המוסריים החשובים ביותר בתרבויות סביב העולם. אם אתה אנתרופולוג אתה מאמין במיליוני שנים של התפתחות המין האנושי והתרבות האנושית. בתפיסה הזו חסרה הבנת ההשגחה האלקית, אך עובדה זו לא אומרת שבמסקנות והתובנות שעולות אין שום יסוד אמתי. אחרי הרבה עבודה וחשיבה עם הצוות שלו הוא הגיע למסקנה שיש חמשה יסודות מוסריים, ואחר כך הרחיבו זאת לשה יסודות, שעומדים ביסוד כל תרבות או חברה. הם פתוחים לכך שאולי יתכנו יותר יסודות, אך בינתיים נראה שכל הדברים הנוספים שמציעים הם סעיפים של אותם ששה יסודות מוסריים, שכל חברה או שיטה פוליטית מתבססת עליהם.

עוד נקודה חשובה, לפני שנמשיך: בפיזיקה מופיעים חידושים אמתיים מפעם לפעם - כגון תיאורית היחסות והתיאוריה הקוואנטית וכיו"ב. אולי אנשים גדולים בדורות הקודמים שערו שיש דברים כאלה, אבל לא ידעו לבטא אותם ולהוכיח אותם כמו שיודעים היום. אבל במה שמכונה מדע הומניסטי - פסיכולוגיה, סוציולוגיה - רוב הזמן חוזרים על אותם דברים, לוקחים דברים מהעבר או מהעבר הרחוק ורק ממחזרים אותם במלים חדשות. אין הכוונה לומר שהתוכן לא שווה כלום. אבל חשוב להיות מודעים לכך.

ארבע המעלות האפלטוניות

פתחנו בסוקרטס וכעת נדבר על משוה מאד-מאד מודרני - 'חוד החנית' של הפסיכולוגיה היום - שבעצם מתחיל מסוקרטס ואפלטון. אפלטון עצמו, תלמידו של סוקרטס, הגדיר - ואחריו המשיכו כל הפילוסופים - ארבע מעלות יסודיות (four cardinal virtues).

מספרטה. איפה האהבה? איפה החמלה? זה החסרון שמיד בולט כאן.

הקבלת המעלות לספירות

איך אפשר להקביל את ארבע המעלות של אפלטון לספירות העליונות?

מאד ברוך, כמו שאמרנו קודם, שאומץ (courage and fortitude) שייך לגבורה - גבורה משמעותה אומץ, והפנימיות של גבורה היא יראה, שצריכה להיות יראת ה' (ולא יראת בשר ודם או יראה משום נברא אחר). כשיש לך יראת ה' בפנימיות, בחיצוניות מתגלה האומץ, כמו שאמר אבי הבעל שם טוב לבנו - 'אל תפחד מאף אחד ומשום דבר, רק מה':

משפט צדק - כמו שכתוב ב"פתח אליהו", הקדמת תקוני הזהר - שייך לתפארת. פירושה יפי, הרמוניה - צדק יוצר הרמוניה בחברה. מה עם איפוק (temperance)? איפוק הוא כח ששייך ליסוד - הכח לשלוט על התאוות שלך.

מהי החכמה הפרקטית, חכמת החיים והנהגת המדינה? היא באה משתי הספירות שהולכות יחד, נצח והוד - הדימוי שלהן הוא "כליות יועצות"²⁴. הן מקור של חכמה איך להנהיג מדינה או לנהל עסק. עבור איש עסקים זו התכונה הכי חשובה מארבע המעלות - היא באה מהספירות נצח והוד, אותן מדמים לכליות שהן מקור של חכמה מעשית.

אריסטו הוסיף יותר - רשימת מעלות, יותר מ-10 - אבל מקובל לדבר בעיקר על ארבע המעלות של אפלטון. הרמב"ם לקח את יסודות האתיקה מאריסטו, שהידוע שבהם הוא המושג 'שביל הזהב' (golden mean or golden middle way). היסוד המוסרי הכי חשוב שאנחנו מוצאים אצל הרמב"ם בהלכות דעות²³ הוא 'הדרך האמצעית' - לא להיות קיצוני. אם אתה מוצא את עצמך בקיצוניות מסוימת לך לקיצוניות השניה כדי אח"כ לחזור ולהגיע לאמצע. זה מושג שבא מאריסטו, והוא מושג יסוד במוסר של הרמב"ם. גם כאן, אריסטו לא המציא את המושג, אלא הגדיר אותו. הרמב"ם אמר שצריך לקבל את האמת ממי שאמרה - עלינו ללמוד מכל אחד. זו דוקטרינת יסוד אצל הרמב"ם. שוב, איפוק הוא הכח להתגבר על תאוות ומשיכות של הלב.

אז באה החכמה (prudence). מה הכוונה? חכמה פרקטית. על המדינאי לדעת איך להנהיג ולנהל את המדינה שלו. בכל זה עוסק הספר 'המדינה' (The Republic). הספר (dialogue) הכי חשוב של אפלטון - איך לייסד את המדינה ואיך טוב שתתנהל. המעלה החשובה של מדינאי או מנהיג היא החכמה הזו.

אבל יש כאן משהו חסר. מה חסר? אפילו פילוסופיים לא יהודים - פילוסופים גדולים, כמו קאנט - הרגישו שיש משהו חסר בארבע המעלות הללו. הכל בסדר, אבל איפה האהבה? איפה האכפתיות? לכאורה, אהבה ומדת החסד (לפני משורת הדין) אינה כלולה במעלת הצדק (justice). אם אפלטון היה גדל בספרטה (מדת הדין והגבורה) - מילא, אבל הוא לא גדל שם, הוא גדל באתונה, הגישה ההפוכה

ולסיכום:

בכל זאת, כאשר מקבילים את התכונות לספירות לפי הקבלה, באופן יותר פשוט, החכמה המעשית שייכת לכליות היועצות ולרגליים המהלכות (במציאות העולם), נצח והוד (שבגוף האדם ממוקמות קודם כל בשתי הכליות, אח"כ בשתי הביצים המבשלות את הזרע, ובסוף בשתי הרגלים²⁷).
זו רק הקדמה כדי להראות איך ערכים ומעלות מתפתחים במשך הדורות ואיך הם מקבילים לספירות העליונות.
הגויים (הנוצרים) אומרים שחסרו שלשה דברים אצל אפלטון - אהבה, תקוה ואמונה. אם כן, יש ארבע מעלות שמנה אפלטון, והם הוסיפו עוד שלש.

גבורה

אומץ

תפארת

משפט צדק

נצח והוד

חכמה מעשית

יסוד

איפוק

האהבה החסרה

מה חסר? עשינו הקבלה לשש מדות הלב אבל אחת חסרה - הראשונה, החסד. אם אפלטון יופיע וייתייחס לבעיה הזו - איפה האהבה שלך? הוא יכול לומר - אם הוא הספיק בינתים ללמוד קצת קבלה... - שבספר יצירה²⁵ כתוב שהמתנה שניתנה לחסד היא עצמה חכמה. חכמה היא אחד משלשת המוחין - כל מה שהזכרנו עד כה שייך למדות - אבל מתנת החכמה נתנה לחסד, העומד מתחת לחכמה בעץ החיים של הספירות.

אם אתה איש חסד, אתה מקבל מתנה של חכמה מעשית, חכמת חיים - חכמה של יחסי אנוש, של שלום בית בין איש ואשתו²⁶. מה גורם להתייחסות חכמה אחד לשני? התייחסות חכמה היא תוצאה של אהבה. אם יש אהבה בין אנשים - האהבה עצמה היא כלי המאפשר לקבל חכמה איך להתייחס נכון, איך להשלים את הנישואין. לכן, הוא יכול לומר שהאהבה כלולה בתוך החכמה המעשית.

ג. תיאורית היסודות המוסריים

כעת נתקדם לתיאורית היסודות המוסריים. כמובן, מה שנאמר לא מופיע בהצגת התיאוריה בעצמה - אנחנו מיד נקביל את ששת היסודות המוסריים לשש מדות הלב, לפי סדר הספירות, לא כמו שהן מסודרות בספרים שלהם:

חסד: אכפתיות לעומת פוגענות

היסוד הראשון הוא אכפתיות וטיפוח (care) לעומת פגיעה ונזק (harm). ברוב התרבויות זהו יסוד מוסרי - להיות אכפתי לאנשים, להיטיב להם ולא לגרום להם שום נזק. ברור שהיסוד הזה - של אכפתיות, עזר וסעד - מקביל לספירת החסד.

גבורה: טהרה לעומת ביזוי

היסוד השני נקרא טהרה (purity) לעומת ביזוי (degradation). מה הכוונה? אם מנינו

25 פ"ד מ"ב.

26 ראה גם יין משמח ח"ה שער ב בתורה "שבע מתנות החופה".

27 ראה בספר גוף נפש ונשמה ביאור ב.

מאיזה חיידק מוזיק. אנשים מפחדים מחיידקים. דברים שנראים בסדר - הם טהורים. אבל אם יש במשהו סכנת מחלה, גשמית או רוחנית, הוא מגעיל וצריך לדחות אותו - "שמאל דוחה". זו מנטליות של גבורה. בהתבוננות הזו גבורה היא טהרה לעומת מה שבזוי/טמא.

בחינוך ילדים - כאשר מלמדים ילד שמשוהו 'מותר' או משהו 'אסור', אל תעשה אותו - מה פועלת התודעה הזו? לאיפה היא חודרת בפסיכולוגיה של הילד? המלה 'אסור' מחנכת לדחיה. קודם נתנו דוגמה של נישואין חד-מיניים, אבל מדברים גם על חיות לא טהורות, מחנכים לדחיה בתרבות היהודית, במיוחד מדבר-אחר הרמב"ם אומר במורה נבוכים³² שהדברים שהתורה שוללת קשורים למחלות (וגם רש"י כותב בחומש³³, ב"פשוטו של מקרא"³⁴ ל"בן חמש למקרא"³⁵). כמובן, אנחנו מקיימים את המצוות לא בגלל המחלות הכרוכות באי-קיום המצוות אלא בשל צו אלקי, ובכל זאת הרמב"ם אומר שיש לדברים האסורים קשר למחלות. מה שטהור הוא יראת ה'.

תפארת: יושר לעומת רמאות

היסוד הבא הוא יושר והוגנות (**fairness**, **proportionality**) לעומת רמאות (**cheating**). יושר לעומת רמאות הם כמו הצדק של אפלטון. הוגנות ומדתיות דורשות חלוקת המשאבים בחברה לפי המאמץ וההשקעה של כל אחד - כמה שהשקעת כמה תקבל, זהו יושר. יושר והוגנות מתבטאים גם בשיוון - לא צריך שכולם יקבלו בשוה, אלא שכל אחד יקבל מה שמגיע לו, בזה כולם שווים. בהיבט פסיכולוגי, אומרים שיש לילדים

זאת כיסוד השני, זאת אומרת שנקביל אותו למדת הלב השניה - גבורה. קודם דברנו על גבורה כאומץ, וכעת נראה עוד היבט מהי גבורה. לכל ספירה יש כמה היבטים, מגוון משמעויות ותכונות רוחניות. בכל חברה יש ערכים שנראים לה כטהרה (**purity**) ואפילו קדושה (**sanctity**). וההיפך, אם משהו אינו טהור - הוא בלתי-טהור. בתורה הם נקראים טהור וטמא. בכל חברה יש מעשים אסורים, מעשים אשר לא ייעשו. מעשים אסורים באותה חברה נחווים כטמאים. בהרחבה, במחקרים שעשו בתרבויות השונות, ההגדרה היא אותם דברים שעונים לשאלה 'איזה דברים מגעילים אותך?' (**disgust**).

בכל חברה יש דברים שמגעילים, שנחשבים טמאים, דפוסים התנהגות שנדחים על ידי התרבות. בתורה כל מה שנקרא "תועבה" הוא מגעיל. הוא נדחה - "שמאל דוחה". צריך גם "שמאל דוחה" וגם "ימין מקרבת" - "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת"²⁸ - אבל דבר ראשון צריך לדחות דברים החוצה. לכל תרבות יש דברים שהיא דוחה החוצה (כמו מצורע שמקומו מוחץ למחנה)²⁹. לפי התיאוריה הזו, של אנשים שהתחילו כאנתרופולוגים, הדברים המגעילים הם כאלה שחוששים שהם נושאי מחלות - דברים 'חולים', בגשמיות או ברוחניות. נישואין חד-מיניים, לפי היהדות, הם מגעילים, תועבה³⁰, והם דבר חולה. הגדרת הדבר כחולה גם נותנת תקווה - שאפשר להבריא. מחלה אפשר לרפא. שוב, לכל תרבות יש את הדברים ה'טהורים' וה'לא טהורים' שלה. הפסוק אומר "יראת הוי' טהורה"³¹ - יראת ה' היא טהורה, וכל יראה אחרת היא מדברים שליליים, ממחלה,

32 מו"נ חלק ג, פמ"ח.

33 שמות טו, כו (וראה גם רש"י לויקרא יא, ב).

34 ראה שבת סג, א.

35 אבות פ"ה מכ"א.

28 סנהדרין קז, ב.

29 ויקרא יג, מו.

30 שם כ, יג.

31 תהלים יט, י.

הגינות באופן מוטבע עמוק מאד, עוד לפני גיל החינוך. מגיל מאד צעיר, כשמחלקים עוגה וכל פעוט מקבל את החתיכה הראויה לו - הוא שמח. אבל אם הוא מרגיש חוסר-צדק בחלוקת העוגה הוא לא שמח - הוא מוחה. רמאות הפוכה מיושר - שאתה לוקח יותר ממה שמגיע לך. לפי קבלה, ערך זה שייך לתפארת - אותה הרמוניה שדברנו עליה קודם. הרמוניה, בקהילה או במשפחה, היא כאשר כל אחד מקבל את חלקו בצורה הוגנת ואף אחד לא מרמה ומקבל משהו על חשבון הזולת (בשבוע מצות בני נח, איסור גניבה הוא כנגד התפארת³⁶).

נצח: חירות לעומת שעבוד

היסוד הרביעי - שהוא הששי שהוסיפו על חמשת הערכים המקוריים, אבל בסדר שלנו, לפי הספירות, הוא הרביעי - הוא חירות (liberty) לעומת שעבוד (oppression). חירות פירושה שאתה יכול לעשות מה שאתה רוצה, כל עוד הוא לא מזיק לזולת, והשלטון לא מדכא אותך. בחסד היתה אכפתיות לעומת פגיעה, והנצח עומד תחת החסד וקשור אליו (חירות וחופש הפרט). אבל מבלי להזיק לזולת, כנ"ל) - חירות לעומת שעבוד.

למה יסוד זה שייך לנצח? מי הנשמה ששחררה אותנו מהשעבוד במצרים? כל התורה מבוססת על יציאת מצרים, על חירות. יציאת מצרים היא מוטיב בסיסי בכל היהדות - היינו משועבדים וה' שחרר אותנו. שבת, כל החגים והרבה מצוות הם "זכר ליציאת מצרים"³⁷. גם פתיחת עשרת הדברות, כללות כל התורה כולה, היא - "אנכי הוי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"³⁸ (בשש המצות

הוד: סמכות לעומת חתרנות

היסוד החמישי, כנגד ההוד - באופן הכי ברור - הוא סמכות (authority) לעומת חתרנות (subversion). מה משמעות הסמכות? בכל חברה יש מקור סמכות. נצח והוד הולכים בדרך כלל יחד, וכך גם כאן: מצד אחד, צריך להשתחרר משעבוד - בעל הסמכות לא צריך להיות גורם משעבד - אבל בו זמנית, עם החופש. אנו רוצים לקבל סמכות אמיתית. אמרנו קודם שמשה רבינו הוא הגואל-המשחרר של עם ישראל, אבל הוא עצמו גם הסמכות העליונה שלנו, הוא נותן תורה לעם ישראל ועלינו להודות בסמכות שלו. הודאה וקבלת סמכות הן אותה מדה בלב (כאשר על משה להעביר את הסמכות לדור הבא, ליהושע, כתוב "ונתתה מהודך עליו"⁴²).

יסוד: נאמנות לעומת בוגדנות

היסוד הששי הוא נאמנות (loyalty) -

39 'לחיות במרחב האלוקי' פרק א.

40 ראה שמות רבה לב, א.

41 שבת קמו, א.

42 במדבר כז, כ.

36 ראה שיעור 'פנימיות שבע מצוות בני נח' בגליון מטות-מסעי, וש"נ.

37 מטבע תפילה בקידוש של שבת ובתפילות יו"ט.

38 שמות כ, ב. דברים ה, ו.

סיכום

אמרנו את היסודות מאד בקיצור - מי שמענין אותו יכול ללמוד עוד בענין, אך אותנו מעניינת בעיקר ההקבלה - ולסיכום:

גבורה	חסד
טהרה-ביזוי	אכפתיות-פוגענות
	תפארת
	ישר-רמאות
הוד	נצח
סמכות-חרטנות	חירות-שעבוד
	יסוד
	נאמנות-בוגדנות

הנקודה היא שיש כל מיני שיטות פסיכולוגיות - אפשר להעביר להם שהם הרבה ממחזרים את רעיונות קודמיהם... - אבל העיקר הוא לדעת שהכל בא ממודל אלקי, הכל משקף מודל אלקי: אלה לא רק אבולוציה ואנתרופולוגיה, אלא גם הן משקפות מקור אלקי, מודל של שרטוט-תכנון אלקי למעשה בראשית ולצלם אלקים שבו נברא האדם, ומשם הן הגיעו.

ההיפוך הפנימי בין ימין (שמרנות) לשמאל (ליברליות)

למה משמשת התיאוריה הזו? כדי לנתח שיטות ונטיות פוליטיות (ולקדם חברות עסקיות כו'). נציין דבר אחד מעניין שיוצא מההקבלה: לאנשי השמאל, הליברליים, הכי חשובים שלשת העקרונות שבצד ימין - אכפתיות, הוגנות (ומידתיות) וחירות (הישר וההוגנות

ולפעמים משתמשים במושג נאמנות-שבטית (ingroup) - מול בוגדנות (betrayal). גם כאן מאד ברור, לפי מושגי הקבלה והחסידות, שנאמנות שייכת לספירת היסוד, החל מהנאמנות בין בני זוג בברית הנישואין.

כאן יש דבר מאד מענין: הפסיכולוגים האלה - הם יהודים אך אינם באים לגמרי מתוך פרסקטיבה של תורה... - מגדירים אי-נאמנות בנישואין כבעיה של רמאות (cheating) שמיקמנו בתפארת, מעל ליסוד (בסוד "גופא ובריתא חשבינן חד"⁴³, "אלה תולדות יעקב יוסף"⁴⁴). אז למה הם מתכוונים בנאמנות? נאמנות שבטית. זהו מושג שבא מאנתרופולוגיה. לפי האנתרופולוגיה ותיאורית האבולוציה כל המושגים האלה, כל הערכים האלה, שייכים להישרדות. כדי שקהילה או חברה תוכל לשרוד היא צריכה את הערכים האלה: אכפתיות וטיפוח, דחית מה שמגעיל, הגינות, סוג של חירות (שנוספה אחר כך, כי חירות ושעבוד מאוחרים יותר בהיסטוריה), סמכות, וגם נאמנות, לא לבגוד בשבט שלך. שוב, נאמנות שייכת ליסוד.

43 זהר ח"ג רלג, ב. וראה ע"ח שער לא פרק ג.

44 בראשית לז, ב.

קצוות, כנגד ששת כיווני המרחב⁴⁷. האם ששת הקצוות הם פלורליסטיים או שאפשר לצמצם אותם לאחד, כולם באים מנקודה אחת? כאן יש עוד נקודה יפה שעולה מההקבלה הפנימית: בשביל היידט וחבריו, מה יכולה להיות נקודת המרכז המוניסטית לערכים אלה, זו שאולי כולם נובעים ממנה? המועמד העיקרי לכך הוא אהבה (care) - כך הם אומרים. לא ברור איך כל הערכים האלה קשורים לאהבה, ויקח להם לפחות עשור לחקור - עם השאלונים שלהם - האם הערכים האלה פלורליסטיים או מוניסטיים, כשהמועמד העיקרית להיות הערך המוניסטי הוא אהבה/אכפתיות.

בכל אופן, איך נאמר זאת במלים של קבלה? שש המדות הן כנגד ששת ימי הבריאה, מחסד עד יסוד. בקבלה מביאים את הפסוק "יומם יצוה הוי' חסדו"⁴⁸ - שכל הימים מלווים על ידי היום הראשון, "יום אחד"⁴⁹ של ספירת החסד, שנקרא בקבלה "יומא דאזיל עם כולוהו יומין"⁵⁰. אם אומרים שהיסודות האלה נובעים ממקור מוניסטי, זהו ודאי החסד.

ששת היסודות כנגד שש נשמות

נשמת החסד היא אברהם אבינו - הוא הנשמה של האכפתיות.

יצחק הוא הנשמה של הטהרה - כעת מבינים עוד דבר. מי הנשמה שיש אצלו הכי הרבה רגישות לטהרה לעומת טומאה? יצחק. מי צריך לדאוג לשיוון והוגנות בין בניו? יעקב בתוך משפחתו, עם בניו. הוא עשה טעות, טעות גרועה, בכך שהעדיף את יוסף, נתן לו יותר מאחיו. הוא לא היה מדתי. כל הצרות של

בספירת התפארת, בקו האמצעי, אך בקבלה, על אף שהספירות תפארת ויסוד שתיהן בקו האמצעי של עץ החיים, ספירת התפארת נוטה לימין בעוד שספירת היסוד נוטה לשמאל⁴⁵). צריך שמישהו יסביר להם ששלשת העקרונות האלה, להם הכי דואגים השמאלנים, הם עקרונות ימניים - אכפתיות מהזולת, לא להזיק לאנשים; הוגנות שיוון ומידתיות; וחירות, חפש הפרט. פעם⁴⁶ נתנו שיעור רק על מדרגות של חירות (freedom of ...) - רק בחירויות עצמן אפשר לראות פרוץ שלם של עשר ספירות. כעת רכזנו את כל מושג החירות בספירת הנצח. מהם העקרונות שבצד שמאל? טהרה, סמכות ונאמנות (כנ"ל שספירת היסוד נוטה לשמאל) - הערכים החשובים בעיקר לאנשי הימין, לשמרנים.

שוב, על פי המחקר - מהו המחקר? פשוט שואלים אנשים... זו לא פיזיקה - אם אתה שמרן אכפתיות והוגנות גם חשובות לך, אבל במיוחד חשובות לך הטהרה, הסמכות והנאמנות. אם אתה ליברלי הערכים הימניים הרבה יותר חשובים לך מהערכים הישמאליים. זו תובנה מעניינת ופשוטה שיוצאת ישירות מההקבלה שעשינו בין המודל הקבלי שלנו לתיאוריה הזו. את הדברים שהם ממחזרים עלינו לסדר לפי המודל הקבלי.

מוניזם מול פלורליזם בשש מדות הלב

עוד שאלה חשובה שיש להם: האם היסודות המוסריים בחברות סביב העולם במהותם הם פלורליסטיים או מוניסטיים? דברנו בשיעורים הקודמים על מוניזם לעומת פלורליזם. זו שאלה בקבלה. בקבלה שש מדות הלב נקראות ו

47 ראה שעה"כ דרושי חג הסוכות דרוש א.

48 תהלים מב, ט.

49 בראשית א, ה.

50 ראה זח"ג קג, א-ב; קצא, ב.

45 פרדס רימונים שער יח, פ"ה. וראה 'הנפש' פרקים י, יג.
46 הרצאה שלישית בסמינר על פילוסופיה פוליטית (אנגלית) שהתקיים בקיץ תשס"ח.

הם אינטואיטיביים, אינסטינקטיביים. רק אחרי שהערכים מגיעים באופן אינטואיטיבי מגיע השכל, נותן להם סיבות-הסברים רציונאליים, אבל המוסר-על-פי-רגש קודם להם. שוב, אם הערכים קשורים להישרדות, ודאי המקור שלהם אינטואיטיבי - הם באים ממשהו טבעי. העיסוק בתיאוריה הזו מאד אינטנסיבי - הרבה מחקרים נכתבים בענין - וצופים שהוא ימשיך עוד עשור. מה הדבר הבא שהולך לקרות? דברים באים והולכים, ובסוף צריך להגיע לאזיון בין שכל לרגש. כמו שאמרנו, ששת היסודות האלה הם בלב - הם רגשות. אבל לפי הקבלה תיקון הלב הוא על ידי המשכת יותר ויותר כח מהמוחין אל המדות. לא נוכל להרחיב בכך כעת יותר מדי, אבל בהחלט לא מסתבר לבסס את כל המוסר על יסודות אינטואיטיביים ורגשיים - זו לא כל התמונה. יש את קאנט מול יום, אבל אנחנו חב"דניקים⁵⁶ - חב"דניקים צריכים משהו יותר עמוק, מוחין שישלימו את התמונה, המח צריך להיות חלק מהתמונה ולהכריע מה האמת.

רק דוגמה פשוטה: ביחס לטהרה וטומאה בחברה, הן לא נובעות רק מכך שאנשים חושבים שמהו מסוכן, לא-בריא, וצריך להזהר ממנו - חייבת להיות אמת מאחוריהן. לפי התיאוריות האלה אין שום אמת מאחורי שום דבר, הכל תוצר של אבולוציה. אנו מאמינים שאם הדברים האלה הם חלק מהתורה - התורה היא אמת, וצריך להיות אמת מאחורי זה. ה' הוא אמת, כמו שאמרנו קודם, וגם מאחורי הערכים צריכות להיות סיבות אמתיות, צריך להיות שכל, שכל אלוך?

56 על ה'חב"דיות' של קאנט ראה גם בשיעור הנ"ל הערה ה, פ"ג (בספירת הבינה).

עם ישראל התחילו מחוסר השיון בין הבנים⁵¹. אבל אחר כך היה תיקון.

הנשמה של החירות היא משה רבינו, הנשמה של הנצח.

אחרי משה רבינו, הנשמה שמביעה סמכות לכל הדורות היא נשמת הכהן הגדול ("שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו"⁵²) - אהרן הכהן, שמדתו הוד.

מדת הנאמנות שייך ליוסף. זו הקבלה מאד יפה ופשוטה.

בכל אופן, "אחד היה אברהם"⁵³ - הוא ה"אחד" מהנשמות האלה, והוא ה"אחד", הראשון, שמלוה את כולם, ה"ימא דאזיל עם כלהו יומין" ("הכל הולך אחר הפתיחה"⁵⁴, "בתר רישא גופא אזיל"⁵⁵).

יסודות המוסר – שכל או רגש?

עוד נקודה אחת: תיאורית היסודות המוסריים, עליה אנחנו מדברים הערב, היא תגובה לתיאוריה מוקדמת, יותר קאנטיאנית, בעוד התיאוריה הזו יותר נוטה ליום. אלה שני פילוסופים גוים גדולים. יום האמין שהמוסר יותר אינטואיטיבי ובא מהרגש, וקאנט היה יותר שכלתן וטען שהמוסר בא מהשכל.

לפי האנתרופולוגים, אם הכל התפתח על בסיס ההישרדות, הכל אמור להיות בעיקר אינטואיטיבי (על פי אינסטינקט כורח הקיום), לא שכלתני. דווקא הבחורים היהודים שלנו - היידט וחבריו - אמרו שאינם מאמינים שערכים באים משכל, הם מאמינים שערכים

51 שבת י, ב: "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

52 מלאכי ב, ז.

53 יחזקאל לג, כד.

54 ראה ע"ח שער ד פ"ד.

55 עירובין מא, א.

האמת האינטליגנטית של התורה

אמרנו שרוצים להאיר תיאוריות כלליות באור התורה והקבלה כי חוצים ללמד תורה לכל האנושות. אנחנו קוראים לכך המהפכה הרביעית - ללמד את התורה לכל באי עולם (ללכת בדרכו של אברהם אבינו, "אב המון גוים"⁵⁷, שהקדיש את חייו לפרסום אלקות בעולם⁵⁸, כנ"ל).

האמת היא שהיהדות - משהו פשוט, דבר ייחודי לתורה שלנו, "אש דת למו"⁵⁹ - היא הדת היחידה שהיא באמת אינטליגנטית. אף דת אחרת בעולם אינה אינטליגנטית במהותה. אפשר לומר זאת בצורה שלילית, שכל הדתות הן טפשיות, אבל האמת של התורה היא אינטליגנטית באמת. לא שאינטליגנציה היא המעלה הכי גדולה, שה' הוא אינטליגנט - אנחנו לא מאמינים שה' הוא אינטליגנציה - אבל תורת ה' היא באמת אינטליגנטית, ובכך היא נבדלת מכל פילוסופיה או דת אחרת על פני הארץ.

שוב, נחזור: כמחשבה מסכמת לגבי תיאורית היסודות המוסריים - חסר לה האיוון בין השכל לרגש. אנחנו לא נגד רגש, רגש הוא גם טוב, אבל איוון אמתו בין מוחין ורגש, אינטליגנציה ואינטואיציה רגשית וטבעית, לא בא לידי ביטוי בתיאוריה הזו.

עד כאן ובע"ה אני מקוה שפעם הבאה נתחיל נושא חדש. כל טוב סלה.

57 בראשית יז, ה.

58 ראה גם שיעור ז"ך כסלו ע"ז (ובנקודה המעובדת מתוכו - "אברהם התחיל להאיר").

59 דברים לג, ב.

טעם מצוה פרשת דברים

ציון במשפט תפדה – לא תגורו מפני איש

יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נוקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש [ולרמב"ם היינו לא תגורו מלשון פחד].¹

ופירושים שונים² נאמרו מנין לגמרא שתחילה יכול להשמט, ומדוע אינו מצווה מתחילה להזדקק לדין ("ושפטתם צדק"?)! ולכאורה יש לומר שהדבר נלמד מהפסוק "כקטן כגדול תשמעון [דהיינו תבינו ותנדעו להיכן הדין נוטה, ורק אז] לא תגורו מפני איש", דהיינו שיש כאן פטור מהמצוה לשפוט (במקום חשש) כל עוד לא התקיים "תשמעון". אך יש לדחות, ש"לא תגורו" מתחבר יותר (לפי הפשט והטעמים) להמשך "כי המשפט לאלהים הוא" ולכן לא תגורו מתחילה.

דברי הרמב"ם על ממונה לרבים

לשון הרמב"ם בהלכות "שנים שבאו לפניך לדין אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע את דבריהם או משתשמע את דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם איני נוקק לכם שמא יתחייב הקשה ונמצא רודף אחר הדיין, אבל משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר איני נוקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש שלא

"לא תפירי פנים בפמשפט פקטון פגדל תשמעון לא תגורו מפני איש פי הממשפט לאלהים הוא ותדבר אגור יקשה מכם תקרבון אגלי ושמעתינו".¹ לשון הרמב"ם בספר המצוות: "שהזהיר הדיין שלא לרא מאדם מזיק גזם דובר עתק [מאיים בדברים. ולשון החינוך]:² 'ואפילו הוא איש מזיק עז פנים עבה המוח' ולא יחתוך עליו הדין והאמת. אבל [=אלא] חייב הוא לחתוך את הדין ולא ישים לב למה שיקרה עליו מן ההיזק מאותו האיש. אמר יתעלה 'לא תגורו מפני איש'. ולשון ספרי... שמא תאמר מתיירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או את בני שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש".⁴ בגמרא⁵ מובא פירוש נוסף ש"לא תגורו" פירושו "לא תכניס דבריך" (תגורו מלשון לאגור). אבל הרמב"ם מפרש כפשוטו וכספרי שהוא מלשון מגור-פחד.

ובגמרא (בתוך הסוגיה על פשרה בדין): "ריש לקיש [נ"א: רבי יהודה/יהושע בן לקיש] אמר, שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נוקק לכם. שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. משתשמע דבריהן ואתה

6 ראה לבוש, סמ"ע ו"ט בתחילת סי' יב.
7 דברים א, טז (הפסוק שלפני "לא תגורו"). מרש"י כתובות קו, ב עולה שיש מצוה בעצם הדין, מהפסוק "ושפטתם צדק". וברמב"ם הלכות סנהדרין פכ"א ה"א לא ברור האם המצוה היא לשפוט באופן של צדק או בעצם המשפט. אך בסהמ"צ מ"ע קעז מפורש כרש"י "שכל איש מצווה לדון דין תורה כשהיה יודע בו ושישביית הריב שבין הבעלי דינים" (ויש שכתבו שהרמב"ם חזר בו בהלכות, ואינו מוכרח). אך בסהמ"צ מהדורת הרב קפאח יש כאן תוספת שהמצוה היא רק לאחר שהחלו בעלי הדין את הדין!

1 דברים א, יז. בכל הבא לקמן ראה באריכות אנצ"ת ערך לא תגורו.
2 ל"ת רעו.
3 מצוה תטו.
4 ספר המצוות ל"ת רעו.
5 סנהדרין ו, ב; ז, א.

שאינו ממונה (והרדב"ז כתב שבממונה לרבים אין חשש מהאדם הקשה "שהרבים יסייעוהו ויצילוהו", ולפי דבריו יש לפרש "שופטים ושוטרים תתן לך" שוטרים שיגנו על השופטים).

הפוסקים המקלים

הטור לא הביא את החידוש של הרמב"ם בממונה לרבים (ונראה שלא סובר כמותו). והרמ"א (בדרכי משה ובשו"ע) כתב על פי דברי מהר"י וייל "דמכל מקום נוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה משום דיש סכנה בדבר שלא ימסרנו למלכות". אמנם דברי מהר"י במקורם¹¹ מתייחסים למחאה באופן כללי, אבל נראה שהרמ"א הבין שהם נכונים גם לדין היושב בדין, ואפילו ממונה לרבים ואפילו כשיודע להיכן הדין נוטה. וכן מסיק הב"ח להקל בזה, ומבאר שאמנם בספרי מפורש שמדובר בסכנה, וכן ברמב"ם וברשב"א, אבל יש חילוק "בין זורות ראשונים לבני הגלות" כיון שבגלות יש סכנת מסירה מהמלכות וזה פיקוח נפש. ועוד סובר הב"ח שבפירוש הגמרא העיקר כפירוש רש"י, שבעל-דין קשה וחזק היינו שמטריח על הדין, אבל בכל מקום של איום באלמות אין חיוב כלל (וזה עוד יותר לקולא מחשש מסירה שהוא פקו"נ).

אך באמת דברי הב"ח דחוקים, ובפשטות הרמב"ם סובר שאין לפחד כלל מכל סכנה, ובכלל זה מסירה (ולא כמהרי"ו), וכן בתשובת הרשב"א נראה שמדובר באיום של מסירה לשר הגוי ובכל זאת אין להתחשב בזה.

וכבר השיגו על הב"ח גדולי האחרונים - השבות יעקב, התומים והנתיבות (מובאים בפתחי תשובה) - וכתבו שגם מהר"י מודה שאם כבר נזקק לדין אינו יכול להסתלק מחמת פחד (וכמו שמפורש בספרי). אלא שהשבות

תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי. ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם"⁸.

דהיינו: **א.** לפני שהדין יודע להיכן הדין נוטה הוא רשאי להשטט, כנ"ל בגמרא. **ב.** מדובר בחשש נזק ואף סכנת נפשות, ובכל זאת מרגע שהדין יודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי להשטט מחמת פחד. **ג.** והוא החידוש הגדול: ממונה לרבים חייב להזקק גם במקום סכנה וגם לפני שידוע להיכן הדין נוטה (אמנם לא מפורש ברמב"ם שזה גם לפני שידוע להיכן הדין הנוטה אבל כן משמע מדבריו ומהסברא וכ"כ כמה אחרונים). והב"י⁹ כתב שגם הרשב"א סובר כן, שכתב בתשובה שבית הדין צריכים להזדקק לדין אע"פ שאחד מבעלי הדין מאיים עליהם (יתירה מזו, הרשב"א לא טורח להדגיש שזה דוקא בבית דין ממונה, כי ברור שעל זה מדובר). וכן נפסק בשו"ע.

אמנם דין זה אינו מפורש בגמרא, אדברה משמעות הגמרא שמדובר בכל דין (שהוא ממונה) ובכל זאת רשאי להשטט תחילה. המפרשים טרחו למצוא מקור לרמב"ם בזה, ונראה כמו שפירשו שמקורו מסברא (סברא דאורייתא¹⁰), כדברי הב"ח שאילולא כן לא יהיה מי שיזדקק לבעלי דינים במקום חשש "ויהיה כל דאלים גבר והיה העולם חרב". וכן משמע מדברי הרשב"א. וכן החינוך כתב בקצרה "שורש מצוה זו השכל מעיד עליו" וממילא יש לקבוע לפי השכל שאין לדיין הממונה להשטט כלל. וזה המשמעות הפשוטה של הפוסקים שאין לדיין לפחד כלל (וכדלקמן!) ומכוח משמעות הפוסקים והסברא דחוקים הרמב"ם וסיעתו לפרש שהגמרא כאן מדברת רק בדין

8 הלכות סנהדרין פכ"ב ה"א.

9 חו"מ הלכות דינים יב, א.

10 כמ"ש הפני יהושע ברכות לה, א: "בכל הש"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוי מדאורייתא".

11 שו"ת מהר"י וייל סימן קנז.

לדין "שלא יקרנו נזק" (כדברי רבינו יונה) ושלוש
לכל העם ע"י שהמשפט יהיה על מכונו. קיום
לא תגורו הוא קידוש השם, במסירות נפש על
"המשפט לאלהים הוא" ובזכות מצוה זו ה'
שומר על הדיינים שנקראו אלהים.

והנה הציווי על מיני הדיינים, כולל "לא
תגורו", פותח את הציווי על ירושת הארץ "עלה
רש... אל תירא ואל תחת", וכן בהמשך הפרשה
ובפרשות הבאות מצטווים שוב ושוב שלא לירא
ולפחד. וכמו שכתוב כאן "לא תגורו מפני איש"
כך נאמר "לא יתיצב איש בפניכם פחדכם
ומוראכם יתן ה' וגו'"¹⁴ (ופירש רש"י: "אפילו
כעוג מלך הבשן", שמשה פחד מזכויותיו, וכן
יש הוה-אמינא לפחד מאדם קשה בישראל
שודאי מלא זכויות כרמון יותר מעוג) - בזכות
"לא תגורו" תזכו ל"לא יתיצב".

יש שאומרים בדרך מליצה "לא תגורו מפני
איש", אבל רשאים לפחד מכאלה שאינם בגדר
איש אלא חיה (וילדע-חיה)... אך ודאי שהפסט
הוא "מפני איש" מפני כל בריה בעולם, כצוואת
רבי אליעזר לבנו הבעל שם טוב: אל תפחד משום
דבר רק מהקב"ה.

ומצוה זו שייכת בהרחבה לא רק בדיינים
ממונים, אלא בנוגע לדעת התורה בכלל: לא
תגורו מלומר את האמת של התורה - "אין
אמת אלא תורה" ו"אין עו אלא תורה" - ללא
פחד מה יאמרו הבריות ומה יעשו הבריות
(למשל פחד מירצח אופי תקשורת), ואין זה
סותר את ההשתדלות לעשות זאת בדרכי נעם
ובאופן המתקבל (כלשון הרבי). הרי הגדרת
המקיים תורה ומצוות לשמה הוא "שעושה
האמת מפני שהוא אמת"¹⁵, ואדם כזה שכולו
אמת - יש לדרוש שהוא אמת, לא רק שהאמת
אמת אלא שהוא, האדם כולו אמת, היינו משה

יעקב מבאר שבדרך כלל אין לחשוש שהאיש
המאיים יפגע בנפש, אבל במועד לכך ודאי זהו
פיקוח נפש והדיין רשאי להסתלק, אלו תמצית
דבריו, ועדיין, בפשט הרמב"ם אין לדיין לחשוש
גם ממה שמוגדר בד"כ כפיקוח נפש.

לא לפחד כלל

וכן משמעות הפסוקים שאין לדיין לפחד
כלל. ויש בזה גם אזהרה וגם הבטחה, כמ"ש
רבינו יונה¹²: "לא תגורו מפני איש כי המשפט
לאלקים הוא, הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו
נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים,
כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה 'שלוחי
מצוה אינם נוזקים'... וזהו פרוש 'כי המשפט
לאלקים הוא' שלא יבואכם נזק בסבתו".

ועוד, המהר"ל (בגור אריה) מפרש "דבא
להזהיר אותן שלא יהיו יראים מפניו כלל,
שאם יהיה לו יראה מחפש לו זכות יותר כיון
שירא מפניו. והשתא הוצרך להזהיר אף על גב
שלדעתו דן דין אמת כיון שמתירא מפניו אי
אפשר שידון לו דין אמת". לפי זה, "לא תגורו"
הוא כמו הציווי על מלחמה "אל ירך לבבכם אל
תיראו וגו'" שלפי הרמב"ם¹³ הוא לא-תעשה,
וכתב הרמב"ם שעל הלוחמים לבטוח בה'
במסירות נפש ולא לחשוב על משפחתם - ואם
כן הוא הדין לדיין בשעת הדין!

מכל זה נראה שעיקר המצוה כמאמרה
הוא ודאי כדברי הרמב"ם ז"ל, אלא שקללת
הגלות היא הפחד ("ופחדת לילה ויומם" וכיו"ב)
וככל ששקועים בעומק הגלות יש רפיון בקיום
מצוה זו (אלא שצריך ללמד זכות ואלו דברי
הרמ"א דרכו בקודש ללכת אחר המנהג).

כשמקיימים "ולא תגורו" כפשוטו אזי "ה'
עו לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", שלום

14 דברים יא, כה.

15 הלכות תשובה פ"ז ה"ב.

12 שערי תשובה שער ג, לג.

13 הלכות מלכים פ"ז ה"טו

אמת (האדם) ותורתו אמת (האמת עצמה) בהקדם משה אמת - ממילא אומר את האמת הצרופה ומקיים את היסוד "הוי עז כנמר... שתעיז פניך כנגד המלעיגים"¹⁶, עזות המוצאת חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

בהפטרת דברים (חזון ישעיהו) נאמר "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", והנה הגמרא פירשה מה שנאמר "ויהי דוד עושה משפט וצדקה" שמשפט הוא דין וצדקה היינו פשרה (ביצוע). וכן יש לפרש "ציון במשפט תפדה" היינו באמירת דין אמת ללא פחד, "ולא תגורו", וזה שייך בכל אחד מצד נקודת הצדיק שבו - היינו ציון. "ושביה בצדקה" היינו נקודת בעל תשובה שבכל אחד. הצדיק שעושה משפט היינו בחינת הזכר-איש שבכל אחד, ובעל התשובה שעושה צדקה היינו בחינת הנקבה-אשה, ומשניהם יחד תבוא הגאולה (בסוד יחוד מ"ה וב"ן).

דבר יום ביומו פרשת דברים

וכך נדרוש את דברי חז"ל "דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור", כאשר התלמיד מבטל את עצמו לרב, בבחינת "ולא", אזי "שני דברים לדור" כיון שהוא זוכה להתנוצצות נשמת הרב בו, ניצוץ של מנהיגות. בדרך זו התלמיד נעשה "משנה למלך" ביחס לרב, וזה סוד "משנה תורה" - "תורה צוה לנו משה" וכולנו משנה לו (כאשר **משנה** אותיות **משה-נ**).

[שעשועים יום יום]

שני – המעגל השני

משה רבינו בקש "הבו לכם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְנַבְיִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם", ואילו בביצוע נאמר "וְאַתָּה אֶת רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים". ומה עם התכונה של נבונים? אומר רש"י "אבל נבונים לא מצאתי!"

חכמים ונבונים מקבילים ממש לראשונות במערכת עשר הספירות, חכמה ובינה. בתיאור הקבלי, החכמה היא 'המעגל הראשון' המלביש (עוטף) את האור האלוקי בעולם, והבינה היא המעגל השני (וכן הלאה).

החכמים הם המעגל הראשון סביב משה, "אנשי משה" המסורים לו ביותר. הם שותפים אתו בחווית החכמה, ראית הדבר עצמו, כמו הברקה של אור שכלי.

הנבונים הם המעגל השני: הבינה תופסת את נקודת החכמה בהשגה רחבה, בניין של ממש (בינה לשון בנין). מצד אחד, הבינה היא חיצונית יחסית לחכמה, אבל יש בה יתרון של תבונה המאפשרת לפעול במציאות. כמו שאומרים על מישהו שהוא 'מבין' בדבר, החכם יודע את העיקרון והנבון יודע את העיתוי הנכון, "בינה לעתים". זהו המעגל השני שהיה חסר

ראשון – שכינה מדברת

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל". כל ספר דברים הוא נאום של משה רבינו, ויחד עם זאת הוא חלק מהתורה, דבר ה'. על כך נאמר הביטוי "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה".

משה רבינו הוא אחד ויחיד, "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", ובכל זאת הנשמה שלו חוזרת בכל דור. יש "דָּבָר אחד לדור" (כלשון חז"ל), הוא משה שבדור ששכינה מדברת מתוך גרונו. המושג שכינה זהה למושג 'כנסת ישראל' (השורש של כל נשמות ישראל), וכאשר משה שבדור מדבר אנו מרגישים שהוא מדבר בשם כנסת ישראל כולה.

איך יודעים לזהות את משה שבדור? על זה אמרו חז"ל "אם הרב דומה למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו". ופירש הבעל שם טוב: **מלאך** אותיות **כאֵלִים**, הרב האמתי שותק לפני שהוא מדבר. כך גם אומרים חז"ל על המלאכים הנקראים **חשמל** שפירוש השם הוא: **חש-ש** שותק ואחר כך **מל-מדבר** [ממלל]. הרגע הזה של השתיקה פירושו שהרב בטל לה, לכן הוא שותק לפני שהוא מדבר, ואז השכינה מדברת מתוך גרונו.

לאחר שאנו מתקשרים למשה שבדור, מתגלה לפתע שגם בתוכנו, אצל כל אחד ואחת, יש "ניצוץ משה רבינו". הגילוי של ניצוץ משה מאפשר למקושרים אליו להיות גם הם מנהיגים, כמו שמתאר משה בהמשך "וְאַתָּה אֶת רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים וְאַתָּן אוֹתָם רְאִשִׁים עֲלֵיכֶם". אם כן, יש שני דְּבָרִים לדור - כרמוז בשם הספר **דברים** - הַדְּבָר הַרְאִשִׁי הוּא מֹשֶׁה, וְהַדְּבָר הַשֵּׁנִי הוּא כָל אֶחָד מֵאַתְנָּה.

ובכל זאת, משה לוקח אחריות ואומר: באיזה-שהוא מקום גם אני לא הייתי בסדר. אם המרגלים לא האמינו בי, אולי זה מפני שאני לא מספיק האמנתי בהם. מלך צריך להאמין באנשיו שהם יכולים להיות שליחים נאמנים, להאמין בנקודה הפנימית הכמוסה בתוכם ובכך לגלות את הנקודה הזו מההעלם ולהפוך אותה לעיקר.

ה' אמר למשה "שלח לך, לדעתך", לחזק את דעתו שישלח (מתוך בחירה, לדעתך) ויקח אחריות על המרגלים, מתוך אמונה בעם ואמונה בעצמו. אבל כמו שמשה הסס בתחילה להיות השליח (ואמר "שלח נא ביד תשלח") כך הוא חשש כעת לשלוח אחרים, כי כל מעבר לשליחות הוא יציאה מהמקור הבטוח לארץ לא נודעת.

כל הפסוק, **גם בי התאנף הוי' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם**, עולה 2236 = **אלהים (גם גם) פעמים הוי' = 2 פעמים שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד**. והנה פלא, בדילוג תבות כל דילוג עולה 1118! כנגד אמירת שמע ישראל שתי פעמים בכל יום תמיד. מבואר בספר התניא ש"שמע ישראל" נאמר דוקא לדור שנכנסו לארץ, זהו תיקון חטא המרגלים וממילא התיקון השלם של משה עצמו, ונמצא שהתיקון רמוז בתוך פסוק התוצאה של החטא.

[מאמר 'חטא המרגלים ותשובתו']

רביעי – אנחנו נעלה

לאחר התוכחה על חטא המרגלים, משה רבינו מוכיח את ישראל על חטא המעפילים שאמרו "אַיִנְהוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנָה", ניסו ונכשלו. חטא המרגלים הוא פגם במדת החסד: המרגלים רצו להמשיך להיות ניזונים במדבר, בחסד חנם מידו של הקב"ה, וחששו מלפעול בגבורה בכיבוש הארץ ויישובה. בחטא המעפילים, נטו ישראל לכיוון ההפוך ופגמו

למשה, אנשים נבונים שיצליחו להגשים כראוי את האמת שלו.

לעומת זאת, משיח יבוא בדור שיש בו נבונים היודעים להגשים את נקודת האמת של מלך המשיח. אמנם משה רבינו אמר "נבונים לא מצאתי" אבל "יגתי ולא מצאתי אל תאמין" ובוודאי יתקיים בסוף "יגתי ומצאתי תאמין" בדורו של משיח. הנבונים ימצאו כמו יש-מאין, מ"אין נבונים" ל"יש נבונים"¹.

[כינוס ר"ח מנחם אב תשע"ד]

שלישי – משבר מנהיגות

משה רבינו מוכיח את ישראל על חטא המרגלים, ומסיים "גַם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגִלְלֹתֵי יְאֹמְרֵי גַם אֶתָּה לֹא תָבֹא שָׁמָּה". מה הקשר בין הדברים? הרי משה לא נכנס לארץ בגלל חטא מי מריבה ולא בגלל חטא המרגלים! המפרשים מסבירים בדרכים שונות, ומכל מקום יש כאן רמז ברור שחטא המרגלים פגע גם במשה והגזירה שלא יכנס לארץ החלה כבר אז (לפחות 'בכח').

המרגלים לא האמינו שמשה יכול להכניס אותם לארץ. המנהיגות שלו נתפסה בעיניהם כמתאימה לחיי מדבר בלבד ואינה יכולה להתמודד עם הכניסה לארץ נושבת. במדבר כולם מרוכזים תחת עינו הפקוחה של משה, ואילו בארץ הטובה והרחבה כל אחד יושב "תחת גפנו ותחת תאנתו" רחוק מהעין ולכאורה רחוק מהלב – קשה יותר לשלוט ולנהל.

המרגלים טעו, ולכן משה מוכיח בצדק את ישראל. הם טעו בזה שלא הבינו שמשה יכול לצאת מעורו ולשנות את ההנהגה, מהנהגה של חיי מדבר להנהגה ארץ ישראלית.

1 אין יש נבונים = תענוג, חיה ברבוע. אין יש נבונים ר"ת אין, סוד רישא דאין. יש נבונים = ח"י פעמים הוי'.

חמישי – אחים רחוקים

"וְאֵת הָעַם צוֹ לְאֹמֵר אֲתָם עֲבָרִים בְּגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי יַעֲקֹב הַיִּשְׂבִּים בְּשֹׁעֵיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמָרְתֶּם מֵאֵל. אֵל תִּתְגַּדְרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתְּנוּ לְכֶם מֵאֲרָצְכֶם עַד מְדִינָה כִּי רָגַל כִּי יִרְשָׁה לְעַשׂוֹ נִתְּנָה אֶת הָר שֹׁעֵיר³... וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אֲחֵינוּ בְּנֵי יַעֲקֹב."

עשו-אדום הוא אויב מושבע לישראל, ובכל זאת ה' מדגיש שהוא אחינו, כמו שמפרש הרמב"ן "שיחוס ישראל מן אברהם וכל זרעו אחים [כל צאצאי האבות הם אחינו, מלבד ישמעאל ושאר בני הפלגשים, כמו שמסיים הרמב"ן]". וכך גם נאמר "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא".

כדי לתקן את 'קליפת עשו' עלינו להיות מודעים לקרבה שיש בינינו, השורש המשותף באברהם אבינו. הדבר נכון במיוחד בימינו אלה, כאשר אנו מתקרבים לימות המשיח והתיקון של אומות העולם הופך להיות משימה חשובה. חלק גדול מהעמים (והתרבות האנושית) נחשבים כממשיכי עשו, הם אחים רחוקים שעתידיים לחזור לצור מחצבתם ולגלות את האמונה של אברהם אבינו.

החיבור הזה רמוז בלשון "צו" הפותחת את הציווי, לשון שמופיעה בתורה שבע פעמים, וזו הפעם השביעית. **צו** מלשון **צוּתָא** וחייבה.

[שעשועים יום יום פרשת צו]

3 בשני הפסוקים הללו יש 10 מלים של 2 אותיות, אחת בפסוק הראשון ("צו") ותשע בפסוק השני, תופעה נדירה. כל עשר המלים **צו אל בם כי לא עד כף כי את הר =** 10,40, 40 פעמים הוי' (ה"פ יצחק, יצחק פנים ואחר) = 10 פעמים **דק-קד** (פרצוף הדעת באתב"ש), הערך הממוצע של כל תבה. הערך הממוצע של כל אות הוא 52, **בן** (שעולה גם **כלב** ו**בהמה**). יש כאן שני אחים אחד בן והאחד נוהג (ככל).

במדת הגבורה: הם עלו להר למרות מסע ההפחדה הקודם של המרגלים ולמרות שמשה הזהיר אותם בשם ה' שלא לעלות ושהם צפויים למפלה².

החסד והגבורה הן מדות הלב העיקריות. התיקון שלהם הוא בהיותם "חסדים וגבורות מכוסים", כלומר מוסתרים תחת כנפי הרובד העליון של המוחין, השכל המונטב את החוויה הרגשית הסוערת. כאשר יש חסד וגבורה (אהבה ויראה) מכוסים, אז גם התפשטות הגלויה שלהם מתוקנת.

משה רבינו זכה לבניה, ואם ישראל היו נשמעים אליי אזי המדות שלהם היו 'מכוסות' בבניה. אבל הם לא שמעו למשה, ופעלו במדות מתוך המודעות העצמית, החוויה הרגשית שלהם. התפרצות המדות, לכאן ולכאן, היתה שלילית והביאה למשבר.

עם חטא המעפילים אנחנו מתמודדים הרבה בדורות האחרונים. מאסנו בחיים בגלות ואנו רוצים לעלות ולהילחם. זו נטייה טובה, אבל צריך לדעת לומר "עלה נעלה וירשנו אתה" כמו יהושע וכלב. מתוך אמונה בה', ולא "אנחנו נעלה" כמו המעפילים שחשבו להצליח רק ב"כוחי ועצם ידי".

תיקון שתי הנטיות, **מרגלים מעפילים = בני ישראל**, ולבסוף "ועמך כלם צדיקים" וכולם אומרים **עלה נעלה וירשנו = ארץ ישראל**, מתוך זכרון ארץ ישראל "כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל".

[מעין גנים פרשת שלח]

2 נמצא שהמעפילים רצו לנקוט בדרכו של הרמב"ם בהלכות דעות, שבתקון המדות צריך ללכת מהקצה האחד לקצה השני (ורק אח"כ להגיע לאמצע). אלא שהרמב"ם לקח את שיטתו זו מאריסטו כנודע (אלא שעשה לה "גיוור כהלכה"), ולכן מי שנוהג כך עלול להיות כאריסטו שאומר "כחי ועצם ידי". "ממשה עד משה לא קם כמשה", וגם שנוהגים כרמב"ם צריך להיות כדעת משה רבינו.

שישי – עוג מלך הבשן

"יֵצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבֶּשֶׁן לְקִרְאֵינָנוּ... וַיֵּאמֶר ה' אֵלַי אֶל תִּקְרָא אֹתוֹ". למה משה רבינו פחד מעוג מלך הבשן? אומרים חז"ל שלעוג היתה זכות כשהודיע לאברהם אבינו על השבי של לוט. בספר הזוהר כתוב עוד, שעוג היה מהאנשים שנימולו עם אברהם אבינו, ויש לו את הזכות של ברית המילה. הקשר בין עוג לאברהם הוא גם בכך שאברהם עצמו מכונה ענק, "האדם הגדול בענקים".

אומר ה' למשה: אל תפחד מהברית של עוג. בחיצוניות יש לו ברית, אבל הוא לא "שומר הברית", כמו חיקוי של ברית מילה. אתה הוא שומר הברית באמת ולכן תוכל לנצח את עוג. חז"ל מתארים שעוג עקר הר גדול ובקש לזרוק אותו על מחנה ישראל וכך למחות את כולם בבת אחת (הר גדול = אברהם, זכותו של אברהם, "אברהם קראו הר"). משמעות הדבר היא שעוג מאיים לטשטש את הזהות היהודית וכך למחוק את היחוד של עם ישראל. לא כולם מבינים את הסכנה הזו, אבל משה מפחד מאד כי הוא חש את גודל הסכנה של אבדן הזהות, רוח תעתועים של התבוללות כמו הר מאיים שעומד ליפול עלינו.

לבסוף, משה רבינו הורג את עוג בעצמו, מכח קדושת הברית, אבל הוא עושה זאת בשם כל ישראל. הר סיני של משה מנצח את ההר של עוג מלך הבשן.

כאשר משה הורג את עוג, הוא מכליל בעצמו את הניצוץ הגדול (ענק) של עוג (הזכות שלו בשימוש אברהם וזכות הברית בחיצוניות).

משה עוג = משיח בן דוד.

[שיעור ד' תמוז תשע"ב]

שבת – שבת חזון

נעבור להפטרה: "חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן אָמוֹץ אָנֹכִי חָזָה עַל יְהוּדָה וַיְרֹאשָׁלָם". זהו חזון קשה, נבואת תוכחה ופורענות. אבל הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב אמר שבשבת חזון ה' נותן לכל יהודי כח לראות (בחזון) את בית המקדש השלישי. כלומה בשיא אבלות החורבן יש כח "לראות את הנולד", את הנחמה שצומחת מתוך החורבן.

ראיה פנימית זו של בית המקדש השלישי, מעוררת אותנו לרצות את הגאולה השלמה, ומביאה אותנו לעשות תשובה, והתשובה עצמה מביאה את הגאולה. **חזון ישעיהו תשובה גאולה = קדוש קדוש קדוש**, לשון יקוד-אש, "כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה".

סוף סוף, ישעיהו הנביא הוא גם נביא הנחמה הגדול, ושמנו רומז לישועה. "ישועת ה' כהרף עין", מתוך הרף-העין שבו רואים את בית המקדש השלישי בשבת חזון. את נבואות הנחמה של ישעיהו נתחיל לקרוא בשבת הבאה, "נחמו נחמו עמי". והנה במלה **חזון** נמצאת המלה **חן**, כך גם במלה "נחמו" (וכמובן בראשי התבות **חזון** נחמו). החן של חזון עולה מלמטה, מתוך המציאות הנראית שבורה, "אמת מארץ תצמח" (ראשי תבות **אמת**). והחן של נחמו (בסדר הפוך) מגיע מלמעלה, מאת ה' שמנחם אותנו. שני סוגי החן מצטרפים לשלמות אחת, "חן חן לה".

"אם ישראל שומרים שתי שבתות כהלכתם מיד נגאלים" – אם שומרים את שבת חזון ושבת נחמו, מצליחים לראות את נחמו בתוך החזון, מיד נגאלים.

[לפי מעין גנים]

ביאורים בפרקי אבות

פרק ג משנה ז

רבי אלעזר איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאתה ושלך שלו. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים א כט) כי ממה הפל ומידה נתנו לך. רבי שמעון אומר, המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה ומה נאה גיר זה, מעלה עליו הפתוב פאלו מתחייב בנפשו:

כמה נאה אני

מפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן

הבעיה העיקרית והיא - סדר עדיפויות מעוות. אם כן, מה יעשה האדם ויחיה? לא יעזור שהאדם לא יאמר, בפה, "מה נאה אילן זה" אם כל משך זמן הלימוד יעמוד מראה האילן לנגד עיניו ויטריד את מחשבתו.

אם כן אנו נדרשים לרדת לשורש הבעיה, לסיבה ממנה

השתלשל סדר העדיפות המעוות לפיו עניני העולם הזה יותר נוגעים לאותו אדם מאשר התורה והמצוות. הבעיה התחילה עוד בזמן שהאדם למד תורה, הרבה לפני המפגש בין התורה לעולם הזה:

כאשר האדם לומד תורה עליו לעמוד נפעם מול התורה הקדושה ולהרגיש כי הוא ככלב המלקק מן הים הגדול⁵, ובכך לדבוק בדבר הגדול מכל - הקדוש ברוך הוא, נותן התורה. מי שלא ניגש כך לתורה, לאחר כל שעה של לימוד יטפח לעצמו על השכם וידמיין, במודע או שלא במודע, כמה צדיק הוא - 'כמה נאה אני!' כך מתפרש בדרך הרמז "כמה נאה אילן זה" היינו האדם עצמו, "כי האדם עץ השדה"⁶. מי שמודד כל הזמן כמה למד וכיצד התקדם, כל לימודו ממוקד בעצמו וגם בעת שלומד חשובה לו צמיחתו האישית יותר מאשר המפגש עם ה' על ידי התורה. המניע הפנימי ללימודו הוא לא עצם הלימוד אלא הרווח האישי, ולכן זה אך

זה. רבי יעקב, תנא יחודי שאינו מופיע במשניות מלבד מסכת אבות¹, מלמד אותנו כי לימוד התורה צריך להיות קבוע ורצוף בנפש, בלי הפסקות. תורת ה' היא החיים, והדבק בה דבק בחיים, ומי שמפסיק מלימודו בגלל תופעות גשמיות נאות, הריהו כאדם הקופץ מבניין גבוה ומאבד עצמו לדעת², כיון שבמעשה זה הוא מנתק עצמו מהחיים האמתיים - "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום"³.

שורש הבעיה של המפסיק מלימודו, הוא שמראה בעצמו שיותר מענינים אותו האילנות והשדות מאשר התורה הקדושה, "וזהו חילול כבוד תורה שהיתה חשובה לו אותה שיחה יותר ממה שהיה שונה משנתו"⁴. לפי זה האמירה "מה נאה אילן זה" היא רק הסימפטום של

1 כאן ובפרק ד משנה טז. בנו, רבי אליעזר בן יעקב, מוזכר רבות ברחבי הש"ס.

2 ראה ע"ז ג, ב: "למה נמשלו בני אדם כדגי הים? לומר לך: מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים".

3 דברים ד, ד.

4 פירוש מגן אבות לרשב"ץ.

5 כך העיד על עצמו רבי אליעזר בסוף ימיו, סנהדרין סח, א. **כלב המלקק מן הים הגדול** (אע"פ שבגמרא לא

כתוב הגדול) = 10 פעמים **כלב**.

6 דברים כ, יט.

טבעי שהסחות חיצוניות יפריעוהו מלימודו.
 כך הרב המגיד ממעזריטש⁷ פירש את משנתנו: "המהלך בדרך" - האדם מהלך עם התורה - "אל תקרי הליכות אלא הליכות"⁸.
 ואחר כך הוא "מפסיק ממשנתו" ולא "מפסיק משנתו" - הוא מפסיק מהדבקות שלו בה' מחמת משנתו.

זהו יסוד חשוב בעבודת השם: לימוד התורה עצמו צריך שמירה, שלא יפיל את האדם בגאווה שתפריד אותו מה'. ברגע שהאדם עוצר את חווית הלימוד הזורמת ומתבונן בעצמו - הנה אני לומד תורה, אני תלמיד חכם שעליו נאמר "אילן אילן במה אברכך"⁹ - הרי הוא עסוק ב'הרגשת היש', מודעות עצמית, וזה הדבר שמפסיק את הדבקות בה'.

ולא רק בלימוד תורה הדברים אמורים. יש אחד שיש לו 'משנה סדורה' כיצד אפשר לתקן את העולם. וכל הזמן הוא חושב על משנתו זו, מהרהר בה וטרוד כיצד יגשימה. יש לו גם דרך כיצד להגשים את אותה משנה סדורה - הוא "מהלך בדרך" לתיקון העולם "ושונה" את משנתו הסדורה. ואז פתאום הוא שם לב "כמה נאה אילן זה" - כמה יפה ומוצלחת הדרך שלי. בדיוק בנקודה זו, הפסיד אותו אחד את כל משנתו והוא "מתחייב בנפשו", כי עכשיו הדרך שלו היא כבר לא לתיקון העולם אלא דרך לניפוח אישי של גאוותו.

רמזים: **אילן** = 91, המשולש של **אחד** (סכום המספרים מ-1 עד 13). **אילן ניר** = 351, המשולש של שם הוי', **אחד אחד**.

7 אור התורה רמב.

8 מגילה כח, ב.

9 תענית ה, ב.

מענות ותשובות

שאלה:

אשמח להדרכה.

תשובה:

בכל כיוצא בזה הנטיה שלי הוא 'לזרום' עם המנהג, והיות שאני נוהג מנהגי חב"ד, פשוט להיות כמו כולם בנוגע לדברים חיצוניים, כמוכן גם מתוך רצון להיות בזה קשור לרבי, ולנהוג איך שהוא נהג.

את עיקר האנרגיה יש לשמור ולהשקיע בדברים פנימיים.

שאלה:

יש לי התמודדויות בחיי הן בשליחותי החינוכית שלי והן מול בעלי – וזה גורם לי להרגיש מתוחה. האם אני נוהגת נכון והאם הי'שות' שלי עלולה להזיק לסובבים אותי? אשמח לעצת וברכת הרב.

תשובה:

בהקדמת התניא כתוב, "כי בהן ימצא מרגוע לנפשו"... חסידות מרגיעה. שהכל יזרום במודעות טבעית גם בשליחות החינוכית וגם עם בעלך (זרימה עם מודעות טבעית אינה שוללת מאמץ לשפר ולתקן...). "חשוב טוב יהיה טוב!" אשריכם!

שאלה:

חשבנו לנסוע לקברי צדיקים ולשלב זאת בפקידת קבר הסבא ביום היארצייט שלו. האם מתאים לעשות זאת בתשעת הימים (אז חל היארצייט) או שעדיף לדחות לזמן אחר?

מספר חברות ואני חושבות איך לחזק את נושא "דיבוק החברות" בקהילה. אנחנו מתכננות בע"ה לערוך סדרת מפגשים לנשות הקהילה, עם לימוד ופעילויות שונות, בתקווה שבע"ה נעמיק את החיבור בינינו. נשמח לברכת הרב ולהכוונה בלימוד

תשובה:

ברכה להצלחת המפגש בין החברות. רבינו האריז"ל אומר שהגאולה תלויה בדיבוק חברים (בפרט אלו שלומדים אצל רב אחד).

כדאי ללמוד את המאמר שלש עשרה אהבות בספר שערי אהבה ורצון, שם מוסבר ענין דיבוק חברים בספירת הדעת (המפתח לכל מדות הלב, עיקר תיקון הנפש כמ"ש גם בלא דעת נפש לא טוב).

שאלה:

למרות שאני מקורב לחב"ד, כבר כמה שנים שאני לובש טלית עם תכלת. יחד עם התכלת החלטתי (אחרי הרבה מחשבה) שלטלית יהיו פסים לבנים ולא שחורים. (אומרים שגם לאבא של הרבי היתה טלית עם פסים לבנים).

עכשיו אני צריך לקנות טלית חדשה ואני שוב מתלבט על כל העניין. האם לקנות טלית עם פסים שחורים? האם דווקא טלית חב"ד? האם להשאר עם פתיל תכלת? נראה לי קצת יהיר ללכת עם טלית של חב"ד יחד עם פתיל תכלת, הפך מנהג חב"ד.

תשובה:

זה בסדר לנסוע לקברי צדיקים בתשעת הימים. מסתמא גם הסבא היה צדיק...

שאלה:

יש לי בת דודה בת גילי (13-14) שגרה בחו"ל וגדלה שם רחוקה מכל זיק של אידישקייט. כעת היא נמצאת בארץ לתקופת ביקור קצרה ולאחרונה היא הביע את רצונה להגיע אלינו לשבתות. אני מרגישה קושי עם הצורך להיות 'שליחה' כל הזמן. לפעמים נוצרת אי-נעימות שנובעת מחוסר הידע שלה, ואני מתלבטת עד כמה ה'הפצות' שאעשה לה כעת תועלֵנָה לה בהמשך חייה. אשמח לעצת וברכת הרב.

תשובה:

ודאי שיש מצוה לקרב אותה לאמונה בה' ובתורה בדרכי נעם (בלי לחץ). בפרט אם היא מביעה רצון להגיע.

שאלה:

רציתי לשאול כיצד לקיים את האמרה "סיג לחכמה שתיקה"?

תשובה:

צריך לדבר דברים המועילים לתורה ולמצות ולדרך ארץ (כולל יחסים תקינים עם הבריות), אך לנסות למעט בדברים מיותרים, לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, זה הכי בריא (אם אין צורך מיוחד בדבור כנ"ל).

שאלה (מילדה בת 10):

יש לי מערכת יחסים מאוד מאתגרת עם חברה שגרה בשכנות אליי וגם לומדת אתי בכיתה. יש רגעים טובים שהכל בסדר בינינו, אבל יש גם הרבה רגעים בהם היא מתייחסת אליי בהתנשאות ומעליבה אותי. האופי הבלתי צפוי של היחסים בינינו גורם לי להגיש פגיעה ומתוחה. לאחרונה היה מקרה בו מאוד נפגעתי מההתנהגות שלה וזה גורם לי לא לרצות לשתף אותה בקייטנה שאני מקיימת לילדות קטנות יותר. האם אני צריכה לסלוח לה ופשוט להתעלם מהרגשות הפגועים שלי, או שיש משהו אחר שעלי לעשות?

תשובה:

צריך לסלוח לה ולנסות לעבוד על הקייטנה יחד. אם זה הולך, מה טוב, ואם אי אפשר לעבוד יחד אז עליך לומר לה בדרכי נעם שהיות שהיא לא קשובה לך ומתעלמת מדעתך, את לא יכולה לשתף אֶתה פעולה בקייטנה.

שאלה:

יש לנו סטודיו שמטרתו לחנך לאמנות אמונית וכעת אנחנו עובדים על מיתוג שלו. מה המסר שכדאי להעביר בלוגו?

תשובה:

המסר צ"ל יוצר אור, יצירה ההופכת חשך (אי-הכרת הבורא במציאות) לאור (הכרת הבורא).

שאלה:

בעיה בריאותית מסוימת שאני סובל ממנה (וב"ה יש לה טיפול טוב) מתפתחת גם אצל אחותי, ויש לי תחושה לא מובנת

בהקשר לתשובה, כאן המקום להביא את דבריו של הרב בנוגע ל'קול היהודי' בסרטון שיצא לרגל פרויקט ה'הדסטארט' החדש והחשוב של האתר:

"מאד חשוב שמדי יום ביומו העולם יקבל את החדשות עם מבט יהודי. מבט יהודי הכוונה שיש הכרה שיש ה', בורא עולם, ויש מי שמשגיח על העולם, וגם שיש כיוון בעולם. שה' ברא את העולם לכבודו, בשביל שאנחנו נעזור לו להגיע לתכלית של גאולה, משיח. מי שעושה במסירות את עבודת קדש הזו זה "הקול היהודי". דברים שקורים, קודם כל מדווחים אמת. תורה זה אמת, "אין אמת אלא תורה", דברים כהווייתם. מדווחים, שוב, מתוך מבט של אמונה, מבט של מה אומרת התורה, מה היה, מה הוא ומה צריך להיות. לכן אנחנו מברכים מאד את הקול היהודי שיצליח, שיגדיל ויפרוץ, "ופרצת", ושכולם יהנו מהחדשות הטובות, האמתיות, איך התורה רואה את המציאות".

**שמה שיש לה קשור אלי - שאני אשם
בבעיה, בשל העבירות שלי. האם זה
נכון?**

תשובה:

אסור לחשוב שאתה אשם כו' ח"ו. רפואה שלמה גם לך וגם לאחותך, שכל בני המשפחה יזכו ללכת בדרך ה' ולעבדו יתברך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, עד ביאת ינון בב"א.

שאלה:

**נראה שהרב מנסה 'לרסן' את החבר'ה
שפועלים בענייני ארץ ישראל מפעילות
'קיצונית'. האם זה לא פוגע באכפתיות
שלנו מהמצב של עם ישראל וארץ
ישראל?**

תשובה:

צריך לבטא אכפתיות, לתת ביטוי לרצון העז שלנו לשנות את המציאות, להחליף את המשטר הקיים במדינה יהודית על פי תורה. זה פתרון הביניים (בדרך הטבע, מה שבידינו לעשות). עד ביאת משיח בב"א. כלי אחד שהחבר'ה יצרו הוא אתר 'הקול היהודי', צריך להשקיע (ראש ו) כוחות כדי לקדם אותו. ההפצות שלנו בקרב העם הן לעורר לתשובה צבורית וללמד מסרים תורניים בענין תיקון המדינה. מה שיעזור באמת זה רק שינוי דעת קהל, בזה צריך להשקיע מלוא המרץ (ולא בהתנגשויות עם הצבא או הערבים, שאין בזה שום תועלת ובדרך כלל יש בזה נזק).
למי שחפץ במהפכה באמת צריך הרבה מרץ, הרבה התמדה, והרבה אורך רוח...

סיפור חסידי

החווה מלובלין

על זהירות מלעורר דינים קשים, והשני על המתקת הדינים.

ובכן, פעם ישב אברך צעיר בבית המדרש בלובלין והרהר על תקופת ה"קעסט" שלו העומדת להסתיים ("קעסט" זו התחייבות של אבי הכלה לפני החתונה, להעניק פרנסה לזוג הצעיר למשך זמן מסוים, כדי לאפשר לחתן ללמוד תורה בלי דאגות פרנסה). כל זמן שהיה סמוך על שולחן חותנו, היה האברך יושב "בצילא דמהימנותא" של הרבי ושוקד יומם ולילה על התורה ועל העבודה, וכעת יאלץ לצאת ולעבוד למחייתו. האברך חשב לעצמו שהוא לא מוכן לעזוב את המסגרת של לימוד התורה הקדושה, ולכן יחפש לו משרת מגיד-שיעור באיזו ישיבה, או לכל הפחות להיות מלמד ב"חדר" של ילדים קטנים וכד'. אחר-כך הוא הוסיף להרהר: ומה יעשה אם לא ימצא פרנסה כזו כלל? החליט האברך שמוטב לו למסור את נפשו על התורה, עדיף שיחזר על הפתחים ולא יתנתק לגמרי מהלימוד. הוא העמיק מחשבתו וממש צייר לעצמו כיצד הוא מקבץ נדבות ובלבד שימשיך להיות שקוע בתורתו, כשלתפע נכנס החווה לביהמ"ד, פנה אל האברך ואמר לו בקול חזק: אל תעורר דינים על עצמך!

קודם כל, רואים מהסיפור הזה שההרהור והדמיון של האדם משפיע מאד על המציאות. האברך הזה בוודאי חשב לעצמו שהוא צדיק גדול, שכל כך דבוק בתורה ולא מוכן בשום פנים להתנתק ממנה, אבל הרבי אומר לו שהוא לא אוהב שמעוררים דינים על ישראל, ולהיות עני מחזר על הפתחים – גם אם ישלך בכך כוונה טובה לשם שמים – זה דין קשה. הרבי אומר לו שיהודי צריך לחיות חיים טובים בגשמיות, ובשום פנים ואופן לא להגיע למצב שצריך לחזור על הפתחים. לכן הוא צריך לצייר במחשבתו חיים טובים של הרחבה, ולזכות לחיות חיים כאלו.

– והסיפור השני –

הרה"ק ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ, "החווה" מלובלין, נולד בשנת תק"ה בפולין. הוא היה תלמידם של הרה"ק ר' שמעלקע מניקלשבורג והרה"ק המגיד ממעזריטש, ואחרי הסתלקותם נדבק ברה"ק ר' אלימלך מליז'ענסק והפך לתלמידו המובהק. הוא התיישב בעיר הגדולה לובלין והקים בה את חצרו, שהמונים נהרו אליה. נודע כגאון וקדוש וכבעל ראייה רוחנית מופלאה בעטיה כונה בשם "החווה", ומסופר שאת העיניים שלו קיבל במתנה מרבו רבי אלימלך. עסק הרבה בקירוב הגאולה וביאת המשיח. החווה שלח את בכירי תלמידיו להפיץ את תורת החסידות בכל רחבי פולין וגליציה, וביניהם "היהודי הקדוש" מפשיסחא, רבי אורי "השרף" מסטרליסק, רבי נפתלי מרופשיץ ועוד רבים. בערב שמחת תורה תקע"ה נפל מחלון ביתו בנסיבות פלאיות ועלומות, תוך כדי שמסר את נפשו ועסק בפעולות רוחניות לדחיקת הקץ והבאת משיח צדקנו. בעקבות הנפילה הקשה שכב החווה על ערש דווי קרוב לשנה, עד שהסתלק ביום תשעה באב תקע"ה, ומנוחתו כבוד בעיר לובלין.

ידוע שיש צדיקים שאוהבים את העניות, ויש צדיקים שאוהבים את העשירות. אחד הדברים שאפיינו את הנהגתו של החווה מלובלין, היה רצונו העז של היהודים תהיה נחת והרחבה גם בגשמיות. זו גם אחת הסיבות מדוע חפץ החווה בנצחוננו של נפוליאון קיסר צרפת במלחמה שבינו לבין הצאר הרוסי, בניגוד לדעתם של צדיקים אחרים כמו למשל אדמו"ר הזקן בעל התניא. (היו במחלוקת הזו גם עניינים רוחניים בשאלה מה יקרוב את הגאולה, אבל זה נושא לסיפור אחר).

נספר שני סיפורים על ה"חווה". סיפור אחד

התברר כי ה"נעבעך נעבעך" היה על כך שהכלה, ילדה צעירה - וכבר יש לה תאומים בבטן. הריון הוא ברכה גדולה אך לפעמים זו תקופה לא קלה, ועוד יותר עם תאומים, וכאשר האשה גם צעירה כל-כך - ואומר הרבי "נעבעך נעבעך". מסכנה...

מדוע זהו סיפור של המתקת הדינים?

ניתן לומר, שמהתחלה ראה הרבי ברוח קדשו שהכלה הצעירה נושאת תאומים בבטנה, ואמר עליה "נעבעך, נעבעך"¹, ולבסוף הסביר למה התכוון. אבל החסידים הרי מאמינים שכל מה שצדיק אומר זה ודאי טוב, ואם כך אז אין שום סיבה להיבהל מהאמירה הזו שלו. אם אפילו רבי נפתלי מרופשיץ, מגדולי הצדיקים תלמידי החוזה, שמע מבנו את המילים שהרבי אמר וכל כך 'בער' לו עד שאמר שחייבים להכניס את הקויטל הזה לרבי בפעם השניה, ושוב בפעם השלישית - כנראה שרבי נפתלי הבין שאמירה כזו צריכה המתקה, המתקת הדינים, ולא הרפה עד שהרבי עצמו המתיק את העניין. אולי הרבי בעצמו ראה משהו לא רצוי ואמר "נעבעך, נעבעך" עד שלבסוף שינה והמתיק את הדבר הלא רצוי, ואולי גם אצל הרבי בפנימיות היה ברור מלכתחילה שהכוונה לאשה צעירה שיקשה עליה לשאת הריון כזה של תאומים, אבל כל זמן שהרבי לא אמר זאת בפירוש והמתיק בדיבורו את הדבר, האמירה הזו בעצמה עלולה ח"ו להיות מקור לדין, "מינה דינין מתערין". לכן חייבים עוד הפעם ועוד הפעם להביא את הפתק לפני הרבי עד שבעצמו יאמר שהיטוי "נעבעך" הוא רק על קושי ההריון של תאומים.

בעצם, מה שהרבי אומר זו כמעט תגובה ספונטאנית אצל הרבי עצמו, הוא רואה מה שרואה ומתוך הראיה מה שיוצא מפיו זה ספונטני. לכן, אם מה שיוצא לו מהפה נשמע אצלי לא הכי טוב, צריך קצת להתעקש - אפילו לעזור לרבי - עד שימתיק את האמירה הספונטנית שלו.

"כי ה' דיבר טוב על ישראל"

כאמור, אחד מגדולי תלמידיו של החוזה הקדוש היה הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ, ויש אומרים שהיה גדול תלמידי החוזה. לרבי נפתלי היו שלשה בנים, וכנהוג בימים ההם, כאשר הגיע הבן לגיל שש עשרה או שבע עשרה הוא נשא אשה. לאחר הנישואין של אחד מבניו הביא רבי נפתלי את בנו החתן ללובלין, כדי לקבל ברכה מרבו החוזה. המנהג בלובלין היה שכל מי שמגיע לרבי ומבקש ברכה, היה כותב "קויטל" - פתק קטן ובו שמות אלו הזקוקים לברכה, ומגיש אותו לרבי בלי להוסיף ולומר שום דבר. הבן של רבי נפתלי נכנס לחוזה ונתן לו את הפתק בו כתב את שמו ושם אשתו הטריה, הרבי הסתכל בעיניים פקוחות ואמר שתי מילים: "נעבעך, נעבעך". נעבעך בידיש פירושו אדם מסכן ואומלל. זה לא נשמע הכי טוב שהרבי הקדוש החוזה למרחקים אומר כזו מילה, ועוד חוזר עליה פעמיים, וכמובן שהאברך הצעיר נכנס לפאניקה. מי יודע מה הרבי ראה עליו או על אשתו. הוא יצא מחדרו של החוזה אל אביו רבי נפתלי מרופשיץ הממתין לו בחוץ, וסיפר לו מה אמר הרבי.

כעת, נסביר עוד הנהגה ייחודית שהייתה אצל החוזה מלובלין. בדרך כלל לא שואלים את הצדיק את אותה השאלה פעמיים. גם בדור שלנו אצל הרבי מליובאוויטש, כאשר קיבל מישהו תשובה שלא "הסתדרה" לו וחזר ושאל שוב, הרבי לא אהב את זה. באת אל הרבי ושאלת שאלה, הרבי אמר לך מה שהיה לו לומר. מדוע אתה שואל שוב?

אבל בלובלין, אצל החוזה, היה ידוע שאהבתו העצומה לבני ישראל קלקלה את השורה והיה מותר להכניס את אותו הפתק שוב.

ובכן, כאשר שומע רבי נפתלי מרופשיץ מהבן שלו מילים מדאיגות כל כך שאמר הרבי, הוא אמר לבנו מיד להכניס את הפתק שוב. החתן המבוהל נכנס שוב והגיש את הפתק לרבי, החוזה הסתכל על הפתק וחזר שוב: "נעבעך, נעבעך". כעת זה כבר עוד יותר גרוע - הרבי אמר את המילים המבהילות האלו פעמיים! אבל רבי נפתלי אמר שלא יכול להיות שבכך זה ייגמר, ומוכרחים להכניס לרבי את הפתק עוד פעם. החתן נכנס לחוזה בפעם השלישית, ועכשיו החוזה אמר לו: "לא רחמנות על ילדה צעירה שהרה עם תאומים? לא נעבעך - נעבעך?"

החתן הצעיר יצא מחדרו של החוזה וכולם נשמו לרווחה. הבחור הרי התחתן רק לפני כמה ימים, וכעת

1 נעבעך = רבי, נעבעך נעבעך = משיח בן דוד.

ברכות בחשבון

מתמטיקה בפרשת השבוע

שלמות הצורה

אנו מרבים להשתמש במספרים צורניים כדי לנתח את הממד המתמטי של התורה. שלש צורות היסוד בין המספרים הצורניים הן המשולש, הרבוע, והצורה המכונה השראה. שלש צורות היסוד הללו מקבילות למודלים רבים בפנימיות התורה שגם בהן שלשה מרכיבים, כגון: הכנעה-הבדלה-המתקה (של הבעל שם טוב), נקודה-ספירה-פרצוף (של האריז"ל) וכן השתלשלות-התלבשות-השראה המודל החשוב של אדמו"ר הזקן כפי שנמסר לנו דרך תלמידו ר' אייזיק מהומיל. והנה, מבחינה מתמטית קיימים יחסים בסיסיים דומים בין שלש צורות היסוד של המשולש, הרבוע וההשראה. הכלל הראשון הוא שכל שני משולשים עוקבים מרכיבים צורת רבוע. הכלל השני, הדומה לראשון, הוא שכל שני רבועים עוקבים מרכיבים צורת השראה. מתמטית אנו כותבים את שני הכללים הללו כך:

$$n^2 = \Delta n + \Delta(n-1)$$

$$\square n = n^2 + (n-1)^2$$

אופן הניתוח הבסיסי בעזרת מספרים צורניים הוא ספירת מספר האותיות בפסוק או פסוקים או כל אורך קטע אחר מהתורה והתאמת המספר לאחת מהצורות. והנה, כלל כפול זה מוצא ביטוי יפהפה בפתיחת חומש דברים ("משנה תורה") הפותח בשלשה פסוקים המהווים, מבחינה עניינית, יחידה אחת:

אַלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִוֶּל סוּף בֵּין פָּאָרָן וּבֵין תּוֹפֵל
 לֵבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב. אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵחֶרֶב דָּרָךְ הָר שְׁעִיר עֵד קָדֵשׁ בְּרִנֶּה. וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי עָשָׂר
 חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הוֹי אֹתוֹ אֲלֵהֶם.

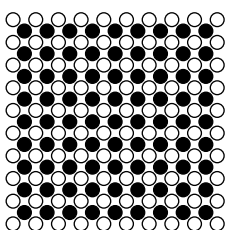
בפסוק הראשון יש 81 (9²) אותיות, המתחלקות, לפי טעם האתנחתא, ל-36, "אלה" (התבה הראשונה של הפסוק) אותיות, שהן 8 Δ (שהוא גם 6²) ול-45 אותיות שהן 9 Δ. דהיינו, יישום הכלל הראשון הנ"ל:

$$9^2 = \Delta 9 + \Delta 8$$

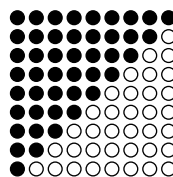
בשני הפסוקים הבאים יש בדיוק 100 אותיות (10²), וממילא, בכל שלשת הפסוקים יש 181 אותיות, ההשראה של 10 או 10 Δ, ובסגנון של הכלל השני:

$$\square 10 = 10^2 + 9^2$$

המספרים הצורניים מכונים בשם זה משום שאפשר לציירם כצורות. נדגים את שני הכללים בצורה גיאומטרית ובעזרת שתי התופעות שזיהינו.

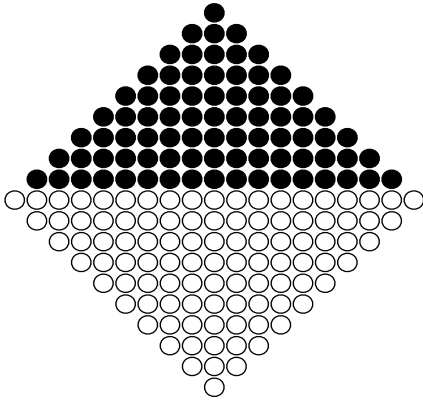

ומשמאל מצויירים הרבוע של 10 (בעיגולים חלולים) והרבוע של 9 (בעיגולים שחורים) כשביחד הם משלימים לצורת ההשראה

משמאל מצויירים המשולש של 9 (בעיגולים שחורים) והמשולש של 8 (בעיגולים חלולים) כשביחד הם מייצרים את הרבוע של 9 - 81 עיגולים.

של 10 ובה 181 עיגולים סך הכל. כשנסובב את צורת ההשראה ב-45 מעלות נקבל (משמאל) צורת השראה המבליטה את העובדה שכל רבוע הנו למעשה סכום של המספרים האי-זוגיים. בחלק

העליון, המורכב מעיגולים שחורים, יש 81 עיגולים (9²) ובחלק התחתון 100 עיגולים (10²). בנקל לראות שבחלק העליון יש שורות של 1-3-5-7-9-11-13-15-17 עיגולים ובחלק התחתון שורות של 1-3-5-7-9-11-13-15-17-19 עיגולים חלולים. כלומר,

$$9^2 = 1 + 3 + 5 + 7 + 9 + 11 + 13 + 15 + 17$$

וכן:

$$10^2 = 1 + 3 + 5 + 7 + 9 + 11 + 13 + 15 + 17 + 19$$

הצרנת התוכן למבנה

לאחר שהמבנה של הפסוקים ברור (צורת

ההשראה של 10) הפעולה הבאה היא להתאים את האותיות לצורה (ראה במאמרו "המבנה בתורה" בספר אשא עיני). במקרה זה ישנם שני אופנים מתאימים. הראשון, שהאותיות של הפסוק הראשון ממלאות את הרבוע של 9 הפנימי ואילו אותיות שני הפסוקים הבאים יבואו במקום הרבוע של 10 החיצוני הצרנה זו מתאימה לפשט הפסוקים. כמו כן, מבחינה מבנית, כשנסדר את הפסוק הראשון בתוך הרבוע הפנימי של 9, שתי המלים הראשונות "אלה הדברים" שיש בהן 9 אותיות (שרש 81) תמלאנה בדיוק את השורה הראשונה של הרבוע. גם בשלש המלים הבאות, "אשר דבר משה",

א
ה ה ה
ד ב ר י ם
א ש ר ד ב ר מ
ש ה א ל כ ל י ש ר
א ל ב ע ב ר ה י ר ד ן
ב מ ד ב ר ב ע ר ב ה מ ו ל
ס ו ף ב י ן פ א ר ן ו ב י ן ת
פ ל ו ל ב ן ו ח צ ר ת ו ד י ז ה ב
א ח ד ע ש ר י ן ם מ ח ר ב ד ר ך ה ר
ע י ר ע ד ק ד ש ב ר נ ע ו י ה י ב
א ר ב ע י ם ש נ ה ב ע ש ת י ע
ש ר ח ד ש ב א ח ד ל ח ד ש
ד ב ר מ ש ה א ל ב נ י
י ש ר א ל כ כ ל א
ש ר צ ו ה י ה
ו ה א ת ו
א ל ה
ם

9 אותיות והן תמלאנה את השורה השניה, וכך גם המלים הבאות, "אל כל ישראל", וכך גם המלים הבאות, "בעבר הירדן". מילוי מדויק של שורה מצביע על התאמה מלאה בין המבנה ובין התוכן.

אופן שני הוא לסדר את האותיות בצורת ההשראה למעלה, כאשר אותיות הפסוק הראשון יהיו ב-9 השורות הראשונות ואת 100 אותיות הפסוק השני והשלישי נשים ב-10 השורות הבאות (כמו בצורה מימין).

לאחר שסידרנו את האותיות לפי המבנה, נותר למצוא תופעות חדשות הנחשפות לפי סדרן החדש. במקרה זה אפשר לזהות שהאותיות במקיף

הרחוק - אהם מרן לתבשבעשיאהוהסאושידשאפסבאשדל -
 סכומן 2678 או הוי' פעמים 103 והוא גם סכום עשר הדורות הראשונים של האדם: אדם שת אנוש
 קינן מהללאל יד חנוך מתושלח למך נח, וכן הוי' פעמים אדם-נח.

החזקות של 3 ותופעות נוספות בפסוק הראשון

הפסוק הראשון כולו אחוז וקשור עם החזקות של 3. הנה, במלה הראשונה, "אלה", 3 אותיות
 שהן 3¹. בביטוי הראשון, "אלה הדברים", 9 אותיות שהן 3². עד הזקף קטן, "אלה הדברים אשר
 דבר משה אל כל ישראל", 27 אותיות שהן 3³. וכאמור, בכל הפסוק הראשון 81 אותיות שהן 3⁴.
 והנה, סכום האותיות שבשלשת הביטויים הנ"ל אלה אלה הדברים אלה הדברים אשר דבר
 משה אל כל ישראל עולה 2304 או 48² והוא עולה אלה (6² או 8² Δ, כנ"ל) פעמים 64 (8²), או 9
 פעמים דברים (16²).

בנוסף, אפשר לזהות באות א הראשונה של "אלה" את ה-3⁰ ששווה 1, ערך ה-א.
 בפסוק הראשון יש 22 תבות וערכו עולה 5060, מספר שהוא 10 פעמים יהלום של 22! יהלום
 של מספר הוא למעשה פעמיים המשולש של המספר:

$$\diamond n = 2\Delta n$$

כלומר, 10 פעמים 22⁰ שווה 10 פעמים 22² או 10 פעמים 253 · 2 שהם כמובן 5060. כמו כן
 5060 עולה 22 פעמים 230, דהיינו שהערך הממוצע של כל תבה בפסוק הראשון הוא 230.
 בניחוח המתמטי של התורה אנו מגדירים "סימן" של פסוק כמכפלה של מספר האותיות
 במספר התבות. בפסוק שלנו הסימן הוא 1782 (כלומר, 81 פעמים 22). באופן מיוחד, סימן הפסוק
 שווה לאותיות המלה הראשונה והאחרונה ביחידה של שלשת הפסוקים הראשונים - "אלה...
 אלהם" - במשולש פרטי.

$$1782 = \Delta 1 \pm \Delta 30 \pm \Delta 5 \pm \Delta 1 \pm \Delta 30 \pm \Delta 5 \pm \Delta 40$$

כלומר, שבראש וסוף היחידה של שלשת הפסוקים רמוז המבנה-הסימן של הפסוק הראשון.
 נתבונן כעת ב-22 האותיות הראשונות של הפסוק; "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל".
 ראשית נשים לב שאותיות אלה ממלאות בדיוק 7 מלים. היחס של 22 ל-7 הוא היחס הטוב ביותר
 למספר פאי (π) במספרים מתחת ל-100. ערך 22 האותיות הללו עולה 1430 שגם הוא כפולה של
 22, בפרטות 22 פעמים א-דנ. כלומר הערך הממוצע של כל אות הוא א-דנ.
 22 האותיות האחרונות של הפסוק הן, "ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב" והן ממלאות 6 מלים
 שלמות. ערכן עולה 1404 שהוא 54 פעמים הוי' וכן שבת שבת (רמז למאמר חז"ל "אם ישראל
 משמרין שתי שבתות מיד הם נגאלים"). והנה, 1404 הוא בסך הכל 26 פחות מערך 22 האותיות
 הראשונות, 1430.

תורת החוזה מלובלין לתשעה באב

שלנו...). הוא חיבר שלשה ספרים של ווארטים ותורות מאד חזקים ונחמדים. הוא עולה בתשעה באב, וכנראה שמתוך העלאת מ"נ שלו המשיח יורד בתשעה באב.

העלאה והמשכה – חורבן הבית ולידת המשיח

יש גם את פשט ההסתלקות שלפני ההמשכה - חורבן הבית עצמו. ידוע מאמר חז"ל ש"עלה אריה במזל אריה והחריב אריאל על מנת שיעלה אריה במזל אריה ויבנה אריאל"⁴.

האריה של הקליפה הוא נבוכדנצר, שנקרא אריה בתנ"ך - בפסוק "עלה אריה מסבכיו"⁵. הוא עלה בחדש אב, מזל אריה, והחריב אריאל. אבל הדבר קרה בהשגחה פרטית "על מנת שיעלה וכו'" - כמו "סותר על מנת לבנות"⁶, שסתירת הבנין הראשון היא כדי לבנות בנין יותר טוב, בנין אמתי ונצחי שלא יחרב לעולם. כל מה ש"עלה אריה במזל אריה והחריב אריאל" הוא "על מנת שיעלה אריה" של הקדושה - "אריה שאג מי לא יירא"⁷, הקב"ה המשול לאריה - "במזל אריה ויבנה אריאל", בנין עדי עד.

אם כן, עיקר הפשט של ההסתלקות הקודמת להמשכה החדשה היא עלית שני בתי המקדש הקודמים באש השמימה ביום תשעה באב. זה ה"על מנת" - ההמשכה החדשה היא מלך המשיח, שנוולד בעצומו של תשעה באב. כתוב שהוא נולד אחר הצהריים, באותו זמן שכבר מרגישים קצת הקלה בצום, בדינים.

העלאת מ"נ ללידת משיח

חז"ל אומרים² שבתשעה באב נולד משיח. כתוב שכל לידה של נשמה חדשה היא לאחר הסתלקות של צדיק - הסתלקות היא העלאת מ"נ בלשון הקבלה, מיי-נוקבין, כמו "אשה כי תזריע"³ בהעלאה מלמטה למעלה. לעומתה הנשמה שיורדת היא המשכת מ"ד, מיי-דכורין. למשל, ב-חי אלול היתה הסתלקות המהר"ל מפראג, ואחרי כך וכך שנים לידת הבעל שם טוב ואחריו לידת אדמו"ר הזקן באותו יום. כלומה, יש הסתלקות ואז לידה חדשה.

כך גם לגבי משיח - המשיח נולד בתשעה באב כתגובה להעלאה שהיתה. אפשר לומר שההסתלקות היא של האר"י הקדוש, כמה ימים קודם. אבל גם באותו יום גופא, תשעה באב, יש הסתלקות של צדיק מאד גדול - החוזה מלובלין.

בכלל, כתוב בשלחן ערוך שלא לומדים את רוב חלקי התורה בתשעה באב. כמוכן, יש דברים שמותר ללמוד - מברכים ברכת התורה בת"ב, וכל יהודי חייב ללמוד. יש שיחה של הרבי שבתשעה באב צריכים ללמוד תורה כל רגע, כמו כל יום, אבל צריכים ללמוד דברים המותרים בתשעה באב. אצל חסידים מקובל (מרבי הלל מפאריטש) שחסידות לומדים בתשעה באב, היות שהוא יום היארצייט של אחד מגדולי החסידות, גדולי הגדולים, החוזה מלובלין - מאד מתאים באותו יום ללמוד את הספרים שלו (צריך להוסיף לספר המנהגים

4 פסיקתא דרב כהנא יג, טו. יל"ש ירמיה רמז רנט.
5 ירמיה ד, ז.
6 שבת לא, ב.
7 עמוס ג, ח.

1 נרשם על ידי איתיאל גלעדי. לא מוגה. י"ב מנחם-אב
ע"ד - יצהר
2 איכה זוטא על איכה א, ב.
3 ויקרא יב, ב.

יתרה, כי היה צריך לכתוב 'טוב יחיל ודומם', ומביא עוד דוגמאות בתנ"ך.

החווה מסביר¹⁰ ש"טוב ויחיל ודומם" היינו שלש מדרגות בעבודת ה' (וממילא מתאים להפסיק ב-ו בין שתי המדרגות "טוב" ו"יחיל"): "טוב" הוא ריבוי מעשים טובים. התכליס של הכל היא מעשים טובים, כמאמר רבא "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים"¹¹. בפולין קוראים לצדיק 'א גוטער איד' - יהודי טוב. גם הרבי אמר שכל יהודי צריך היום להיות א גוטער איד - אדמו"ר צריך קודם כל להיות "טוב". אחר כך "יחיל". הוא מסביר ש"יחיל" לשון חיל ורעדה, פחד, אבל פחד ה', יראת ה'. זהו סדר מענין - קודם צריך להיות "טוב". אחר כך מתוך שאתה "טוב", תזכה ל"יראת הוי" טהורה¹² - "טוב ויחיל". מברכים ילד "שתהיה חסיד, ירא שמים" ואחר כך "ולמדן" - קודם תהיה "טוב" ואחר כך "יחיל", עם יראת שמים חזקה. בסוף "ודומם". הוא אומר ש"דומם" היינו מדת הצניעות. שאת כל המעשים הטובים שלך, וגם את יראת השמים שלך, אף אחד לא יראה - כאילו שאתה דומם. הוא משתמש לגבי "דומם" במלה "הצנע" - היסוד של "הצנע לכת עם אלהיך"¹³ (היסוד האחרון, תכלית הכל, של "בא מיכה והעמידן על שלש"¹⁴, שהוא גם תכלית התשובה כפירושו של הרבי ר' זושא¹⁵:

שלשה "כי טוב" באיכה פרק ג

נאמר תורה מהחווה על מגלת איכה: ידוע⁸ שכאשר ירמיהו הנביא חיבר את הקינות, מה שעתידי להיות מגלת איכה, הוא חיבר קודם שלשה פרקים בלבד - פרקים א, ב ו-ד שפותחים כולם ב"איכה". אחר כך הוא הוסיף את פרק ג - הפותח "אני הגבר" - שהוא פרק משולש, בו שלשה פסוקים לכל אות לפי האלף-בית. כך חז"ל אומרים, שבתחלה הוא כתב שלשה פרקים של אלף-בית ואחר כך הוסיף פרק שכל אות חוזרת שלש פעמים (בתהלים קיט). "תמניא אפי", כל אות חוזרת שמונה פעמים).

יש תופעה מיוחדת בפרק, שיש שתי אותיות באלף-בית - ט ו-כ - ששלשת הפסוקים שלהן מתחילים במלה זהה, כל פסוקי ה-ט מתחילים ב"טוב" ("טוב הוי' לקונו לנפש תדרשנו. טוב ויחיל ודומם לתשועת הוי'. טוב לגבר כי ישא על בנעוריו") וכל פסוקי ה-כ מתחילים ב"כי" ("כי לא יזנח לעולם א-דני. כי אם הוגה ורחם כרב חסדיו. כי לא ענה מלבו ויגה בני איש"). יש פה, דווקא בתוך מגלת איכה, "בתלת זימני הוי חזקה" של "כי טוב" - "וירא אלהים את האור כי טוב"⁹ ("כי טוב" ברבוע פרטי = אור אור אור. דוק).

"טוב ויחיל ודומם" - שלש מדרגות בעבודת ה'

החווה מלובלין מדבר על רק פסוק אחד מאלה, הפסוק האמצעי של שלשת ה"טוב" - "טוב ויחיל ודומם לתשועת הוי'". הוא לא מביא את דברי רש"י על הפסוק, אבל לכאורה הם היסוד שלו. רש"י אומר שה-ו של "ויחיל" היא

8 ראה רש"י לירמיהו לו, לב (עפ"י פתיחתא דאיכה רבה כח; איכה רבה ג, א)
9 בראשית א, ד.

10 דברי אמת עה"פ, ח"ל:

טוב ויחיל ודומם כו' (איכה ג כו) פשוט שצריך האדם להיות טוב ולא רע ולא כעסן וכן לזכור ולפחוד מהבורא ב"ה כמו במתן תורה אימה ויראה ורתת וזיעה אך יש מי שבא לו כן ומראה להעולם מה שבלבו ולא כן ראוי כ"ז שאפשר לו להיות בהצנע שזכור בו טוב לשתוק. וזה טוב להיות טוב ויחיל מפחד ה' ודומם זה הוא תועלת לקרב הגאולה. וזה לתשועת ה' היא הגאולה:

11 ברכות יז, א.

12 תהלים יט, י.

13 מיכה ו, ח.

14 מכות כד, א.

15 לוח "היום יום" ג-ח תשרי.

תשובה ר"ת "תמים תהיה"¹⁶, "שויתי הוי"¹⁷,
 "ואהבת לרעך"¹⁸, "בכל דרכיך דעהו"¹⁹, "הצנע
 לכת"²⁰).

צריך להיות "טוב ויחיל ודומם" - שממש
 לא רואים אותך - ומי שזוכה לשלש המדות
 האלה מגיע "לתשועת הוי". לא התשועה שלו,
 כך הוא כותב, אלא הגאולה של עם ישראל
 כולו. הוא אומר שזוכה "לתשועת הוי", הגאולה
 האמתית והשלמה על ידי משיח צדקנו, על ידי
 שאנחנו "טוב ויחיל ודומם"²⁰. ווארט מאד יפה
 של החוזה על מגלת איכה. "לתשועת הוי" היינו
 לידת משיח בעיצומו של תשעה באב.

16 דברים יח, יג.

17 תהלים טז, ח.

18 ויקרא יט, יח.

19 משלי ג, ו.

20 ורמז: סך כל המספרים החיוביים בסדרה הריבועית
 המתחילה "טוב [17] ויחיל [64] ודומם [96]" (שבסיעה
 מינוס 15, מינוס י-ה) הוא **ברית** - שלמות הברית עם הקב"ה
 היא להיות "טוב ויחיל ודומם", ומכך זוכים "לתשועת הוי".

המפגש המפרה בין תורה ומדע הוא חלק מיעודי הגאולה. היו גדולי ישראל נדמה היה שהתורה והמדע נמצאים על מסלול התנגשות, ולכל היותר ניתן להקטין (בצורה אפולוגטית) את החיכוכים והסתירות ביניהם. אמנם, הזהר ("ח"א קטז, ב) מלמד כי לקראת הגאולה (החל משנת ת"ר לאלף הששי) נפתחו במקביל ארובות השמים ומעינות תהום רבה, ושופעים עלינו מי חכמה ודעת בגילוי סודות התורה מלמעלה ובהתפתחות מדעית חסר תקדים מלמטה, כאשר היעוד בסופו של דבר הוא לחבר את המים העליונים והמים התחתונים.

החיבור הנכון בין תורה ומדע מתבסס על דברי חז"ל "חכמה בגוים – תאמין; תורה בגוים – אל תאמין". התורה – הן במובן של אמת אלקית מוחלטת והן במובן של שיטה סדורה ושלמה – אחת היא, "חכמה ברורה" שמקורה מן השמים. החכמה, לעומתה, פזורה טיפין-טיפין בכל תחומי הידע האנושי, דורשת סידור ובידור. הציווי "תאמין!" מלמד שעלינו 'לגיייר' את החכמה ולהחדיר בה אמונה, במיוחד בכח מושגי פנימיות התורה. הניצוצות העולים מהחכמות המתבררות מפרים את לימוד התורה ומעוררים גילוי של חידושי תורה.

האתגר הלא-פשוט הזה, נעשה מורכב עוד יותר כאשר פונים מהמדעים המדויקים למדעי הרוח, שהם תלויי הקשר תרבותי, רוחני ולעתים אפילו דתי. לאידך, דווקא לבידור תחומים אלה יש השפעה מכרעת על היכולת להגיע גם לאנשים (ולא רק לעולמות של ידע) – היכולת לקדם את "המהפכה הרביעית", בה אנו מאירים את אור התורה גם לאומות העולם, כחלק מההתקדמות לגאולה.

דוגמה טובה להתמודדות עם האתגר הזה יש בשני השיעורים העיקריים בחוברת זו, העוסקים בהשקפת התורה על נושאי ערכיים-מוסריים בעולם המדעי בן זמננו (ובשרשיהם בפילוסופיה היוונית) – מדגישים את ההבדלה מחז, ומאירים ומבררים את התכנים באור התורה מאידך.

מעוניין להצטרף לצוות המפיצים של ואביטה?

רוצה להצטרף לתפוצת המייל שלנו ולקבל את כל ההודעות והשיעורים?

שלח מייל לכתובת: itiel@pnimi.org.il

רוצה לשמוע את שיעורי וניגוני הרב? התקשר לפנימי-פון במספר 079-9211452

לפניות בנושא העלון: 052-4295164

pnimi.org.il